

TARDY LÁSZLÓ¹ A MAGYAR KATOLIKUS EGYHÁZI ZENE ÉS ÉNEK (1945–1985)²

Általános áttekintés

A Magyar Kórus 1945. szeptemberi, 61. számában Huber Frigyes, az OMCE folyóiratának felelős szerkesztője felhívással fordult a szentzene munkásaihoz:

Vegyük számba a holtakat és gyászoljuk meg őket, de lássunk azonnal munkához is: takarítsuk el a romokat ... Ne engedjük a magyar szentzenét ismét a régi posványokba. Az elmúlt negyedszázad alatt a népi és haladó zene irányában mérföldekekkel előztük meg a magyar közállapotokat. Az elért eredmények Európa-szerte elismerést vívtak ki. Ezt tartanunk kell és tovább építenünk.³

A lap maga is a holtak (főpapi veszteségeink) számbavétele után az élők felé fordul, akik a megőrzésben és az építésben eddig is elől jártak: köszönti a 60 éves Harmat Artúrt, egyházzenei megújulásunk elindítóját és fáradhatatlan

---

¹ [Tardy László | kántor-karnagy](#)

² Megjelent az ÖSSZHANG c. kötetben, amely válogatást tartalmaz Tardy László egyházzenei írásaiból. Szerkesztette: Szalay Olga, Budapest, 2018.

³ Magyar Kórus, 61 (1945) szeptember, 1109. p.

szervezőjét, beszámol Bárdos Lajos új opuszáról, a *Missa tertiáról*, Pécsi Sebestyén Hindemith-bemutatójáról és közli Geyer József hasznos tanácsait megrongálódott orgonáink helyreállításához.

Lapunk révén vehettünk tudomást arról az egészen meglepő és lelkesítő tényről, hogy milyen nagy lendülettel indult meg mindenfelé az egyházzenei munka. Olyan újjászületésről számolnak be ezek a hasábok, amit igazán nem mertünk hinni nagy esetségünkben.

– hangzik az OMCE 1946. évi közgyűlésének jelentése. A Szent István-bazilikai Cecília-misén 1946-ban már tömegek vesznek részt: „a *De Beata* misét és az ünnepi változókat Werner Alajos finom keze vezényli.” A nagy tömeg miatt a jövőben megfelelőbb rendezésről kell gondoskodni, ezért a közgyűlés „megbízta Forrai Miklóst az Actio Catholica-val való állandó összeköttetés létesítésére.” Még két fontos határozat a közgyűlésről:

A nivótlan egyházzenei hangversenyek megrendszabályozása érdekében felirattal fordul az OMCE a budapesti Érseki Helytartósághoz, ... és a közgyűlés megbízta az elnökséget, hogy tegyen lépéseket a budapesti egyházkarnagyok helyenként kétségbeejtő javadalmazásának rendezésére.

Részletes terv készül az 1947-es jubileumi esztendő (ötvenéves az OMCE) megünneplésére:

Egyházzenei hangversenyek, egyházzenei napok, tanfolyamok; a sajtó, a rádió bekapcsolása; új művek megjelentetése; pályázat énekkari, orgona, zenetörténeti és zeneesztétikai tárgyú művekre; régi egyházi népénekeink facsimile kiadásának folytatása, gyűjteményes kritikai kiadásának megkezdése.

E több évre szóló munkaterv tovább bővül a jubileumi év közgyűlésén: az ünnepi előadásokon túl az Egyesület figyelme a jövő gyakorlati teendői felé irányul. Az OMCE vezetősége a Püspöki Kartól megbízatást kér a kántorképzés reformjának elkészítésére. Bánáss László püspök így beszélt e kérdésről:

A reformtörekvések sorába kívánkozik a kántorképzés. Nem tudom hogyan alakul az új tanítóképzés (az államosítás után), de ettől függetlennek kell lenni a kántorképzésnek. A képző szerepe nem lehet több, mint annyi muzikalitást közölni, amennyi a jó énektanításhoz szükséges. Ha ezzel a hiányos manuális tudással oklevelet adunk valakinek a kezébe, magunk alatt vágjuk a fát, s mindig a dilettantizmus járószalagján húzzuk az Egyház hajóját. Elengedhetetlennek tartom a képző után minimum egy évi külön

kántorképzést a falusi(!) kántorok számára, a városi viszonylatban pedig a Zeneművészeti Főiskola Egyházzenei tagozatának elvégzését.

Beszéde másik részéből pedig egy még átfogóbb reform, a jövő liturgikus reformjának elemei bontakoznak ki, XII. Pius *Mediator Dei et hominum* c. körlevele nyomán.

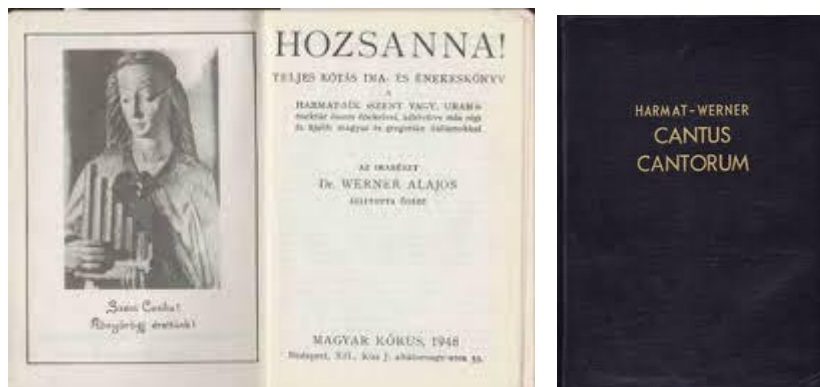
A pápai körlevél és az itthoni törekvések hatására születik meg az *Éneklő Egyházközség* mozgalom, melynek célja, hogy az éneklés örömébe, szépségébe, a kétszeres imádság bűvkörébe minél több hívőt bevonjon. Előbb a váci, majd a kalocsai, nagyváradai és székesfehérvári egyházmegyékben tartanak Éneklő Egyházközségi Napokat, néhol 3-4000 ember részvételével.⁴ A cél az Énekrendben feltüntetett magyar egyházi népénekek szép, hibátlan, egyöntetű éneklése, valamint a mise és a litánia latin *responsorium*ainak és néhány egyszerűbb gregorián dallamnak megtanulása. (Összesen 3x60, azaz 180 ének elsajátítását jelentette ez a résztvevők számára.) A mozgalmat a *Magyar Kórus* elméleti, iránymutató írásai támogatják. Az egybegyűlt anyag nagy része a Tudományos Akadémia Népzene kutató Csoportjához kerül, ahol a későbbiekben lehetségessé válik egyházi népénekeink tudományos vizsgálata: csoportosításuk, a variánsok körének megállapítása, a dallamok mibenlétének meghatározása. (Kodály Zoltán és Járdányi Pál alapvető munkái után Rajeczky Benjámint és munkacsoportja dolgozott és dolgozik e területen.) A munka eredményeit jelzik a *Hozsanna énekeskönyv* 'B' énekei és az új Népepektár számos dallamán túl a gyűjteményes kiadások: Lajtha László: *Sopron megyei virrasztó énekek*, Volly István: *101 Mária ének*, az *MNT V. Sírások* kötete és a *16-17. századi dallamaink a népi emlékezetben* című munka (Szendrei Janka, Dobszay László és Rajeczky Benjámint készítették), de sokat közöl az egybegyűlt dallamokból Csomasz Tóth Kálmán és Papp Géza is a *Régi Magyar Dallamok Tára* I. (16. sz.), illetve II. (17. sz.) kötetében, és Domokos Pál Péter Kájoni János *Cantionale Catholicumjának* 1979-es, dallamokat is közlő kiadásában.

---

⁴ . Magyar Kórus, 74. sz

A gregorián ének ügyének egy teljes számot szentel a Magyar Kórus 1947-ben⁵ (Huber Frigyes, Eric Werner, Werner Alajos, Szigeti Kilián, Kemenes Frigyes, Bárdos Lajos tanulmányaival), de szinte minden füzetben található egy-egy írás az Anyaszentegyház ősi zenéjéről. 1947 decemberében a Zeneakadémián az Egyházkarnagy Képző keretében az OMCE meghívására Auguste Le Guennant (1882–1972), a párizsi Conservatoire professzora, az Institut Grégorien igazgatója érkezik Budapestre, hogy december 30. és január 11. között gregorián tanfolyamot tartson az érdeklődők számára.

Az 1948-ban megjelenő Hozsanna énekeskönyv a SZVU! teljes népének anyagán és az újabb népénekgyűjtések dallamain túl „15 latin nyelvű gregorián éneket is ad a nép ajkára és használatára.” Még ugyanebben az évben új szertartáskönyvvel jelentkezhethet a Magyar Kórus Kiadó Vállalat jóvoltából Harmat Artúr és Werner Alajos: megjelenik a *Cantus Cantorum* első kötete karnagyok, kántorok, énekesek, egyházzene-sz-növendékek és a szentzene minden barátja számára, mely a nagyhét teljes liturgiáját adja a hivatalos gregorián dallamokkal és a latin szöveg mellett a magyar fordítással. A kötet végén pedig függelékként adja a virágvasárnapi és nagypénteki passiókat

⁵ Magyar Kórus, 68. sz.

magyar nyelven, az újabb dúr gregorián dallammal. Az 1950-es szentévre a Magyar Kórus külön kiadásban adja ki a szentév „közös” gregorián énekeit: a IV. gregorián misét (a VII. mise Glóriájával) és más gregorián énekeket, melyeket az A. C. 1950. április 30-i ünnepi miséjén 600 énekes szólaltatott meg.

1950-ben nem tűr halasztást az egyházzenei reform másik alapvető problémája, a *kántorképzés* ügyének megoldása. Az iskolák államosítása nyomán a kántortanítók nagy többsége az állami alkalmazást választja, hisz itt remélhetett szerény, de biztos anyagi megélhetést, így nagyon sok templom kántor és karnagy nélkül maradt. A volt szerzetesek, szerzetesnők jelentékeny része is szeretne volna egyházi szolgálatát tovább folytatni, ha másként nem mint kántor, sekrestyés stb. De nem volt megoldható a kántorképzés az 5-10 napos időszakos tanfolyamokkal. Ezek a korábbi időben is inkább továbbképzést vagy az általános érdeklődésre számot tartó liturgikus és egyházzenei újdonságok megismertetését szolgálták. 1948 szeptemberében az egri egyházmegyében Czapi Gyula egri érsek kezdeményezésére egyéves kántorképzőt szerveznek az Érseki Lak helyiségeiben (4931/1948). A tanfolyamra a tanítóképző V. évfolyamos növendékei (akik már kántorképzésben részesültek az Érseki Tanítóképző államosítása előtt), valamint okleveles, de kántorképesítés nélküli tanítók jelentkezhettek. Több egyházmegyében állítanak fel kántorvizsgáztató bizottságot, melynek feladata, hogy a megfelelő felkészültséggel vizsgára jelentkező jelöltek számára oklevelet adjon. 1949 októberében Esztergomban tervezet készül a kántorképzés országos megoldására, hasonló tervezet készül Egerben is 1949 novemberében. A Magyar Kórus 1950. márciusi (utolsó) száma adja hírül dr. Drahos János általános érseki helytartó intézkedését (337/1950):

A kántori állások megfelelő betölthetése kívánatosá teszi az új intézményes kántorképzés bevezetését. ... Addig is, míg erre nézve a püspöki kar esetleg egységes országos rendelkezést tesz, külön főegyházmegyei intézkedést bocsátok ki, elsősorban azért, hogy a főegyházmegye kántorszükségletében fönnakadás elő ne álljon. ... A tanfolyam színhelye az esztergomi Papnevelő Intézet lesz.

A *Magyar Kórus* az intézkedést közölve megjegyzi: „A nyár folyamán Budapesten is tervbe van véve hivatalos képesítést nyújtó egyházzenei tanfolyam. Jelentkezni lehet az Orsz. M. Cecília Egyesület igazgatóságánál, Bp. VII. Damjanich u. 50. sz. alatt.” A szerzetesnők számára 1949-1950 telén a Ranolder Intézetben volt kántorkurzus, ősszel pedig a Ward Kollégiumban volt előkészítő tanfolyam. Ugyanekkor indítványozza Bárdos Lajos, az OMCE társelnöke, hogy „akik év közben szeretnének hasonló tanulmányokat végezni, azok számára indíttassék év közben is egy-egy ilyen tanfolyam”. Ez utóbbi

forma (egész éven át, a hét egy meghatározott napján tartott képzés) azonban majd csak a 60-as években valósul meg. Azok számára, akik a nyári tanfolyamra nem tudtak elmenni, a magánúton történő tanulás vagy a képesítés nélküli kántorkodás lehetősége maradt. Az OMCE 1950. szeptember 27-i választmányi ülésének jegyzőkönyve tartalmazza Kertész Gyulának, a Magyar Kórus főszerkesztőjének szomorú bejelentését, hogy „a *Magyar Kórus* lapengedélyét a 79. szám után a Népművelési Minisztérium bevonta.” Már ki volt szedve a 80., – húszéves jubileumi szám, amikor megérkezett a lapengedély visszavonását közlő rendelet. A folyóirat megszűnése után négy hónappal, működésének 20. évében megszűnik a Magyar Kórus Kiadó Vállalat is.

Mélyebb szántást hozott a következő 20 esztendő, de nem az egyházzenei kultúra, hanem a hívő ember mindennapi életében, így a szentzene munkásainak életében is. A „lélek ébrentartása” elsősorban személyes kontaktusok révén történik. Az OMCE vezetői, Bárdos Lajos társelnök, Werner Alajos központi igazgató, Kósa Ferenc, Huber Frigyes, Pántol Márton és társaik igyekeznek minden meghívásnak eleget tenni: egy-egy énekkar, néhány falu-város egybegyűlt 29 kántorai, papjai számára tartanak előadást, zenei bemutatót, tanítanak régebbi egyházi énekeket, gregorián dallamokat. Fontos mozzanatai e munkának a havi összejövetelek (OMCE szerdák, majd a későbbiekben „keddek”) a terézvárosi plébánián, majd amikor az már szűknek bizonyul, a Központi Szeminárium dísztermében. Az egyházi népének, gregorián ének, liturgia, organológia területéről olyan kiváló szakemberek tartanak rendszeresen előadást, mint Harmat Artúr, dr. Lajtha László, Domokos Pál Péter, dr. Rajeczky Benjámin, Szigeti Kilián, Naszályi Emil, Béres István, Papp Géza, Huber Frigyes, Pántol Márton, Werner Alajos, Geyer József, Pécsi Sebestyén, Gergely Ferenc. Az összejövetelek alkalmával, Bárdos Lajos vezetésével, énektanulás, gyakorlás, új művek bemutatása folyik. A későbbiekben a havi összejövetelhez szentmise, azt követően pedig egyházzenei áhítat, bemutató csatlakozik, melyen a szereplő együttestől az OMCE vezetők nemcsak művészi éneklést, hanem mintaszerű liturgikus műsort is elvárnak. Hasonló havi összejövetelek voltak Székesfehérváron és egy ideig Győrött, a legtöbb egyházmegyében azonban énekkari találkozók, közös hangversenyek alkalmával nyílik lehetőség az OMCE vezetők számára a „jó mag elhintésére”, megfelelő iránymutatásra. Az évi munkáról pedig a Cecília napi közgyűlésen Shvoy Lajos püspök elnök és a püspöki kar több tagjának jelenlétében ad számot az Egyesület. 1954-től kezdve a közgyűlést követő napon (felbuzdulva az 1954. június 9-i máriaremetei egyházzenei zarándoklat nagyszerű sikerén) a budapesti Szent István-bazilikában főpapi szentmisén énekel együtt a főváros és vidék sok-sok énekese. Többesres kórust alkotva szólaltatják meg a korábban, otthon már begyakorolt

műveket: gregorián miséket, antifónákat, egyházi népénekeket, a Motetta-ív darabjait, a Magyar Kórus-repertoár tömegéneklésre alkalmas kórusműveit.

A népének ügyének előre vitelében nagy segítséget jelent az *OMCE Énekkönyv*, amit, ha a szükségesnél kisebb példányszámban is, de sikerül évről évre a Szent István Társulatnál kinyomtatni. Nagyon nagy segítséget jelentett a népének ügyének, hogy a *SZVU!* és a *Hozsanna* énekeskönyv 1959 húsvétjára újra megjelent. (Mindkét gyűjtemény több év óta beszerezhetetlen volt, és a nagy hiány már-már kikezdte az énekgyakorlat folyamatosságát.) Az OMCE a nemzetközi karitászok keresztül nagyobb mennyiségű nyomdai papírhoz jutott, a nyomtatást a Zeneműkiadó Vállalat végezte. A *Hozsanna* 33 000 példányából 3000 db-ot Szlovákiába küldtek, a többi az Ecclesia Szövetkezeten keresztül került forgalomba. 1961-ben szép kiadásban újra megjelenik a *Hozsanna* énekgyűjtemény a Szent István Társulat kiadásában 20 000 példányban.

A XXIII. János pápa által összehívott II. Vatikáni Zsinat első dokumentuma megvitatásakor sokszor került szóba az anyanyelvű liturgiával kapcsolatban az egyházi népének. A *Liturgikus Konstitúció* megszavazását követően, az OMCE 1963. november 23-i közgyűlésén erről a következőket mondta az Egyesület elnöke, Shvoy Lajos megyéspüspök:

Tegnap hallottam a rádióban, hogy a zsinat már elfogadta a liturgikus schémát. Ezzel egy nagy reform indult el útjára. Ez a reform a népéneknek igen nagy szerepet fog biztosítani. Bevonul a liturgiánkba a nemzeti nyelvű ének, elsősorban a népének. A Vatikáni Rádióban nemrég hangzott el egy előadás, mely szerint a népének 30 terén a magyar katolicizmus a legelső helyen áll. Olyan népének gyűjteménye, mint az *SZVU!*, egyetlen más nemzetnek sincs. Ez a kántorkönyv a legrégebb, a legszebb egyházi énekek gyűjteménye. Mint ilyen, valóban hivatott arra, hogy részt vegyen a liturgikus szentzene apostoli munkájában.

A szentmise anyanyelvű végzését megelőzően már magyar nyelven történhetett több szentség kiszolgáltatása és néhány szertartás végzése: 1961-ben jelent meg a *Collectio Rituum* gyűjtemény, melyben az egyházi népének is több helyen alkalmazást nyert. A népnyelvű liturgia bevezetése hazánkban a püspöki kar döntése értelmében 1966. november 27-vel, advent első vasárnapjával kezdődött. Eddigre készültek el a liturgikus szövegek anyanyelvű fordításai.

Egyesületünk a magyar mise előmunkálataiban óriási részt vállalt: énekes részeit átdolgozta magyar nyelvre. Ennek nehézségeit valóban csak a szakemberek tudják felmérni. Bárdos Lajos és munkatársai kemény feladatra vállalkoztak. Ma megkérdeztem tőlük, hogy áll ez a munka. Örömmel értesültem, hogy minden teljesen elkészült. Kodály is a legapróbb részletekig átvizsgált mindent, és meg van elégedve. Utólag fejezem ki köszönetemet és hálámat mindenkinek, aki részt vett ebben a munkában. Isten áldása rajta!

– hangzottak Shvoy püspök szavai az OMCE 1966-os közgyűlésén, néhány héttel az új liturgia gyakorlati bevezetése előtt. Ugyanekkor Kósa Ferenc központi igazgató bejelenti, hogy elkészült *Kodály Zoltán Magyar miséje*, mindmáig legigényesebb, legművészebb magyar ordináriumunk, vele „csaknem egyidőben több jeles magyar komponista is feldolgozta a *Magyar Ordináriumot*: dr. Szigeti Kilián, Halmos László, dr. Hergenröder Miklós, Horváth Cirill, Körmendy Béla, dr. Székely Miklós.” Ez utóbbiak közül Szigeti Missa Hungaricája lett általánosan ismertté az egész magyar nyelvterületen, míg a többiek inkább egy-egy egyházmegye területén terjedtek el. (A későbbiekben dr. Werner Alajos Mercedes miséje vált szélesebb körben használatossá, legújabbán pedig Bárdos Lajos hosszú ideje várt ordináriumunka – *Népmise 1985* – hangzik fel

egyre többfelé az országban. Mint az várható volt, az egyházi népének hamarosan részt kapott a liturgiában: előbb a pécsi egyházmegye liturgikus bizottsága kérésére 27 ének nyer engedélyt (1966-ban), majd ezután az OMCE javaslatára, a római helyettesítésére, az olvasmányközi énekeket kivéve. Ez utóbbiak előadása egyelőre a *Lectio* nyelvi formák alapján történik. Ennek könnyebb, a nép által jobban elsajátítható formáját adta Bárdos–Werner: *Responsale*ja, melynek szöveg- és dallamanyaga a Hozsanna énekgyűjtemény újabb bővülését adja. (400-as énekek.) Míg a szentzene munkásait a gyakorlati teendők (ordináriumok tanítása, zsoltározás, alleluják megtanulása) kötik le, addig a szakembereket már a továbblépés, a jövő igényei foglalkoztatják:

Tisztáznunk kell, mi a rendelkezésünkre álló népének-anyag. Számba venni, megszerezni, leporolni és gyűjteménybe rendezni, ebben a sorrendben: zsoltárok, himnuszok, kantilénák és kifejezetten liturgikus tételek. Nem odázható el egy új, a liturgikus reformnak megfelelő énekeskönyv szerkesztésének megkezdése. Hasonlóképpen kell eljárni a kórus-irodalom anyagával. Ez a gazdag anyag már most lehetővé teszi, hogy az Egységes Énekrendhez hasonlóan, az alkalmaknak megfelelően összeválogatva *Introitus*, *Offertorium* és *Communio* helyett *Proprium*mal szolgáljon. Erre lehetőséget nyújt az új Zenei Instrukció. Várjuk az új kompozíciók megjelenését: olyan énekkari műveket, melyek az *Introitus*, *Graduale responsorium*, *Offertorium* és antifonális áldozási énekeket teremtik meg úgy, hogy a híveket is megszólaltatják egy rövid responsumban vagy visszatérő antifónában. Tudjuk, nehézség a szövegprobléma, hiszen még Rómában sem alakult ki teljesen a végső forma. ... Felfrissítést igényel híveink éneklő kedve és tudása. ... A liturgikus intézkedések kifejezetten kívánják, hogy skólák működjenek. Ők éneklék a zsoltárokat és a *Graduale responsorium* verzusait. Sajnos e téren nálunk még kevés történt. Ez kifejezetten olyan program, amit meg kell valósítani.

–, hangzott az OMCE ünnepi (hetvenéves jubileumi) közgyűlésén Körmendi Bélának, a liturgikus megújulás egyik hazai apostolának előadásában (1967. november 25.). Az OMCE jól tudja, hogy e program megvalósításához elsősorban jó egyházzenesz szakemberekre lenne szükség, ám az ilyen munkára alkalmas szakemberek képzésére az egyházkarnagy képző volt és lenne a jövőben is hivatott. Ezért ismét szorgalmazza a karnagyképzés megindítását. Biztató ígéret hangzik el mind a püspöki kar, mind az állami hatóságok részéről. Az 1967. decemberi püspöki konferencia

egyhangúlag elismeri a szükségességét, és megszavazza az erre szükséges anyagi fedezetet. Egyben szükségesnek véli, hogy a karnagyképző a Hittudományi Akadémia égisze alatt folytassa működését.⁶

Knopp Imre (1867, Pest - 1945, Budapest) festménye alapján: Szent Cecília, a zene védőszentje. (az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat műlapja, 1897)

A püspöki kar a későbbiekben is foglalkozott a karnagyképző ügyével, 1968. szeptember 25-én ismét határozatot hozott a Katolikus Karnagyképző felállításáról, az ezzel járó kiadások fedezéséről, erről dr. Brezanóczy Pál püspökkari titkár, egri apostoli kormányzó adott hivatalos tájékoztatást az Állami Egyházügyi Hivatalnak (1968. november 16.). A Cecília Társulat elkészítette az egyházkarnagy képző szabályzatát, tantervét, összeállította a tanári kar névsorát, a Hittudományi Akadémiával részletesen megvitatta, miként működhet a képző az Akadémia keretei között. Több évi fáradozás sem hozott az ügyben eredményt. Dr. Gál Ferenc, a Hittudományi Akadémia az idő szerinti dékánja 1971. február 10-i levelében jelzi: „A Karnagyképző Intézet felállítása jelenleg meghaladja képességeinket, mivel nem a jóakarát hiányzik, hanem a reális előfeltételek.” Egy év múlva viszont Kántortovábbképző Tanfolyam indul Budapesten és Baján. Ezek feladata egyrészt a már oklevéllel rendelkező kántorok zenei-liturgikus továbbképzése, másrészt a zsinati liturgikus egyházzenei reform megvalósításához legalább középfokú egyházzenei ismerettel rendelkező kántorokat képezni. A bajai tanfolyam egyházmegyei

---

⁶ Shvoy püspök úr levele Bárdos Lajos társelnökhöz 1967. december 22-én.

jelleggel, elsősorban helyi igényeket kívánt kielégíteni, a budapesti (előbb 2 éves, majd 3 évre bővülő tanfolyam) már országos igénnyel próbálja enyhíteni a nyomasztó szakemberhiányt.

Az OMCE Egyházzenei Bizottságának tagjai, több világi szakember bevonásával, az Országos Liturgikus Tanáccsal (OLT) együtt készítik el az énekelt liturgikus szövegek még hiányzó részeinek fordítását, a hozzájuk tartozó dallamok kiválogatását, összeállítását. (*Lectiónáriumok A-B-C* évre, köznapok, szentek olvasmányközi énekei, szentségek és szertartások énekelt részei.) A *Temetési szertartáskönyv* jelentette a kántori gyakorlat egyik legjelentősebb megváltoztatását. A könyv munkálatai 1973–1974-ben az e célra alakult bizottság körében nagyrészt befejeződtek, hozzászólás, kipróbálás miatt minden egyházmegye kézhez kapta az anyagot. Az észrevételek, hozzászólások mérlegelése és részleges figyelembevétel után a szertartáskönyv 1977-ben került ki a nyomdából.

A zsinat utáni időszak, de talán az egész elmúlt 40 esztendő legnagyobb horderejű, legsúlyosabb vállalkozása volt – zenei szempontból – az *új egyházi énektár* elkészítése. A zsinat után több irányzat törekvéseit kellett egybehangolni. E törekvések nemcsak egyfajta zenei elkötelezettséget, hanem legtöbbször nagyon határozott, egymással ütköző liturgikus állásfoglalást is jelentettek. Világos megfogalmazást nyertek ezek Szigeti Kilián, Werner Alajos, Rajeczky Benjamin, Dobszay László, Sólymos Szilveszter, Medvigy Mihály, Tardy László és mások *Teológia*, *Vigilia* és *Új Ember*-beli tanulmányaiban, cikkeiben, valamint az időközben megjelent kiadványok zenei megoldásában (ordináriumok, olvasmányközi énekek, a *Hozsanna* 400-as énekei és a *Responsale*, illetve a hittankönyvek zenei anyaga és a *Kis Magyar Uzualis*). A *Népektár* szerkesztési munkálatai 1973–1974-ben kaptak nagyobb lendületet a püspöki kar által kinevezett reformbizottság jóvoltából, melynek vezetője Werner Alajos lett. Irányításával 1976 elejére készült el a liturgikus év első részének, az adventkarácsonyi időszaknak az énekgyűjteménye, melyet Werner Alajos nagylelkű anyagi áldozatából nemcsak az egyes egyházmegyék zenei vezetői, hanem több plébánia és tapasztalt kántor kapott meg kipróbálás és hozzászólás céljából. E gyűjteményből már kitűnik, hogy a könyv a megrostált SZVU! anyag helyére kerülő újabb népének-anyag mellett a *Graduale simplex* mintájára bőséges antifonális és responsorealis anyagot is ad majd magyar nyelven. Egy év múlva a gyakorlati kipróbálásban résztvevők kézbe vehették a nagyböjt-húsvéti próbakiadás füzetét is, ugyancsak Werner Alajos fáradozásának köszönhetően. Mindkét próbakiadásra számos és különböző előjelű hozzászólás érkezett, de részt vett az addigi munka kiértékelésében a katolikus sajtó: az *Új Ember*, a *Magyar Kurír* és a *Vigilia* is.

Werner Alajos halála után (1978) Rajeczky Benjámint kapott megbízatást a munka továbbfolytatására, vezetésével mintegy további öt esztendő volt szükséges a teljes munka (dallamok, szövegek, imák, magyarázatok) összeállítására. A korábbi próbakiadásokat anyagi fedezet hiányában újabbnak már sajnos nem követték, de a munka állásáról és majdan megjelenő énekekről rendszeresen tájékoztatott az *Új Ember* Egyházzenei anyanyelvünk rovata. Az 1985. decemberében megjelent *Éneklő Egyház* c. népénektár bevezetőjében olvassuk: „Az új Népénektár a latin szertartású magyarországi katolikus hívek kézikönyve, melyben templomi énekeket, imádságokat, szertartásrendeket, hitbéli és liturgikus tanításokat találunk.” Zenei anyagában így a gyűjtemény a *Szent Vagy, Uram!* énekeskönyv (*Hozsanna*) és a *Cantus Cantorum* szertartáskönyv együttes területét öleli fel, az előbbit a népi anyag irányában bővítve és módosítva, az utóbbit pedig a *Graduale simplex* megoldásai és a középkori magyar hagyomány irányában (típus antifónák, himnusz-szekvencia dallamok, illetve zsoltártónusok). A szerkesztőbizottság a gyűjteménnyel nem tekinti a népénekreformot teljesnek és lezártnak. „Szükség lesz mellé segédkönyvre... egyházmegyei vagy területi népének összeállításokra, kisebb kórusok liturgikus énekét szolgáló szkóla-füzetekre... magyar antifonáléra... ökumenikus gyűjteményre ...” A Magyar Katolikus Püspöki Kar engedélye úgy rendelkezik, hogy: „Minden hivatalos szertartásnál... továbbra is a Püspöki Kar által kiadott és az Istentiszteleti Kongregációtól megerősített új liturgikus rend a kötelező.” A folyamatosság, az eddig elért eredmények őrzése érdekében pedig kijelenti, hogy „a Népénektárban nem szereplő, de egyházilag jóváhagyott és helyi közösségekben használatos egyéb énekek továbbra is énekelhetők. így a SZVU! (*Hozsanna*) ima- és énekeskönyv használata továbbra is engedélyezett.” Az énektár gazdag anyagot és többféle lehetőséget kínál a népének terén történő előrelépéshez, mely minden ilyen irányú gyűjtemény célja volt és lesz.

RÉSZTERÜLETEK

Országos Magyar Cecília Társulat (OMCE)

Az Országos Magyar Cecília Egyesület 1897-ben alakult, célja „a római katolikus istentiszteleti zene-ének a mindenkor érvényes egyházzenei rendeletek szellemében való művelése”. (Működési szabályzat 2. p.) Az egyesület működési területének megtartásával, a szervezeti szabályzat egyszerűsítésével a Püspöki Kar és az állami szervek megállapodása nyomán 1967-ben Társulattá alakult. Mint ilyen „a Magyar Katolikus Püspöki Kar alárendelt szerve, annak egyházzenei tanácsadója.” Célja eléréséhez

...minden egyházzenei kérdésben javaslatokkal, tanácsokkal szolgál, – ezen a területen felvilágosító és nevelő munkát végez: zenei ájtatosságokat, egyházzenei bemutatókat, felolvasásokat és előadásokat tart; egyházzenei művek kiadására az arra jogosult kiadóknak javaslatokat tesz, a szerzőket ilyen művek írására serkenti, igyekszik gondoskodni ilyen új művek bemutatásáról is; az egyetemes nemzetközi és az általános magyar zenekultúra szintjét minél inkább megközelítő istentiszteleti zene érdekében egyházzenei (kántor-, karnagyképző stb.) tanfolyamokat rendez a Püspöki Kar megbízásából és támogatásával.⁷

A társulat egyházi elnöke a Püspöki Karnak egy, a saját kebeléből delegált tagja. 1967-ig, haláláig Shvoy Lajos székesfehérvári megyéspüspök vezette az egyesület munkáját. 1968-tól dr. Klempa Sándor veszprémi apostoli adminisztrátor, főiskolai végzettségű egyházzeneész irányítja a társulat munkáját 12 éven keresztül. 1980-ban Kisberk Imre székesfehérvári megyéspüspök a Püspöki Kar 33 Az Országos Magyar Cecília Társulat működési szabályzata 1967. 1-3. pont 34 döntése értelmében, mint az OLT elnöke átveszi Klempa Sándortól a társulat vezetését, 1982 tavaszán bekövetkezett halála után pedig dr. Szakos Gyula megyéspüspök, OLT elnök lett a társulat vezetője. Az egyházi elnök mellett működik a társelnök (kiemelkedő munkát végző világi egyházzeneész) és a központi igazgató (egyházzeneész pap). Bárdos Lajos több mint négy évtizedig szervezte, irányította, adminisztrálta az egyesület, majd a társulat nagyobb és legapróbb ügyeit. 1984-ben, többszöri, ismételt kérelmére a Püspöki Kar felmentette a társelnöki tiszttől, és Tardy Lászlót, a Budavári Nagyboldogasszony-templom kántor-karnagyát bízta meg e feladattal. Az 1984-es közgyűlés Bárdos Lajost a társulat tiszteletbeli elnökének választotta. A központi igazgatói munkakört 1947-ig Kósa Ferenc, 1947–1961-ig dr. Werner Alajos, 1962-től ismét Kósa Ferenc töltötte be. 1984 őszén dr. Bucsi László karnagy, a Nyári Országos Kántorképző Tanfolyam vezetője igazgatóhelyettesi megbízatást kapott a Püspöki Kartól. A Társulat vezetőségét további négy tag alkotja, közülük egy mindenképpen papi személy, de szükség esetén további személyek segítségét is igénybe veszik. Az egyházmegyék zenei irányítását az egyházmegyei zenei vezetők, mint OMCT-tanácsadók végzik, munkájukról írásban, illetve a közgyűlést megelőző kibővített vezetőségi ülésen számolnak be. Ezen részt vesznek az egyházi iskolák, szemináriumok énektanárai, a vidéki kántortanfolyamok igazgatói is. A tagság az évi közgyűlésen (Cecília nap körül) kap tájékoztatást a társulat munkájáról, terveiről, ekkor dönt szavazással az őt érintő kérdésekben.

---

⁷ Az Országos Magyar Cecília Társulat működési szabályzata 1967. 1-3. pont

Mind az egyesületen, mind a társulaton belül több speciális kérdésekkel foglalkozó bizottság működött. Ezek közül a legrégebbi, 1930-tól folyamatosan működő, a Művészeti Bizottság, valamint az Országos Egyházzene-művészeti Tanács (1941-től), melynek feladata elsősorban művészi (előadó, alkotó) teljesítmények elbírálása, ellenőrzése, a szükséges szakmai tanácsok, útmutatások előterjesztése, új egyházzenei művek elbírálása, javaslattétel egyházi engedély megadására, nyomtatásra.

A Kántorszövetség feloszlata után (1949 decembere) *Kántorbizottság* alakul, mely a kántorképzés, a kántorok munkaviszonyának igen nehéz problémáit hivatott megoldani. A munkajogi kérdéseket előbb külön rendezti több egyházmegye, 1958-ban öttagú bizottság alakul a kérdés országos rendezésére. Munkájának alapja az esztergomi és székesfehérvári kántorszabályzat-tervezet. Több éves munka, sok tárgyalás után a *Kántorszabályzat*, mely rögzíti a kántorok munkakörét, kötelességeit és jogviszonyait 1965-ben nyer egyházi és állami jóváhagyást. Ez a szabályzat 1985-ig volt érvényben, amikor felváltotta egy újabb, a *Római katolikus kántorok és karnagyok működési szabályzata*, mely a zsinat utáni egyházképnek és a jelenlegi gazdasági körülményeknek megfelelően szabályozza az egyházközség és kántorának (karnagyának) munka- és jogviszonyát. (A beérkezett javaslatok, hozzászólások alapján a szabályzat végső megszövegezése Kósa Ferenc egyházkarnagy, központi igazgató, dr. Bohus Péter egyház-karnagy és igazgató, Körtvélyessy András kántor munkája.)

Az *Énekrendi bizottság* évről évre közreadja az OMCE-énekrendjét, amely azután kapott külön súlyt, midőn Róma engedélyezte a proprium részek SZVU! énekekkel történő helyettesítését az olvasmányközi énekek kivételével. A Püspöki Kar ekkor úgy rendelkezik, hogy ahol az OMCE-énekrendet követik, ott 35 a papnak az említett részeket nem kell külön elimádkoznia. Az énekrendet évről évre kinyomtatta és tagjainak megküldte az egyesület. A későbbiekben az Új Ember is közölni kezdte hétről hétre, a legújabb időben a Direktórium függelékében kapott helyet. Ez a bizottság foglalkozott a népénektár (*SZVU!*, *Hozsanna*) kérdéskörével is mindaddig, míg a Püspöki Kar létre nem hozta az énekreform munkálataira a külön Népénekreform-bizottságot. (E bizottság tevékenységét az Általános áttekintésben részleteztük.)

1964. március 25-én a Püspöki Kar a népnyelvű liturgia zenei részeinek megalkotására létrehívta az *Országos Egyházzenei Tanácsot*, mint az Országos Liturgikus Tanács zenei tanácsadó testületét. E két tanács készítette el valamennyi liturgikus könyvünk éneklésre szánt szövegének fordítását, illetve annak felülvizsgálatát és dallammal való ellátását. Az Egyházzenei Tanács

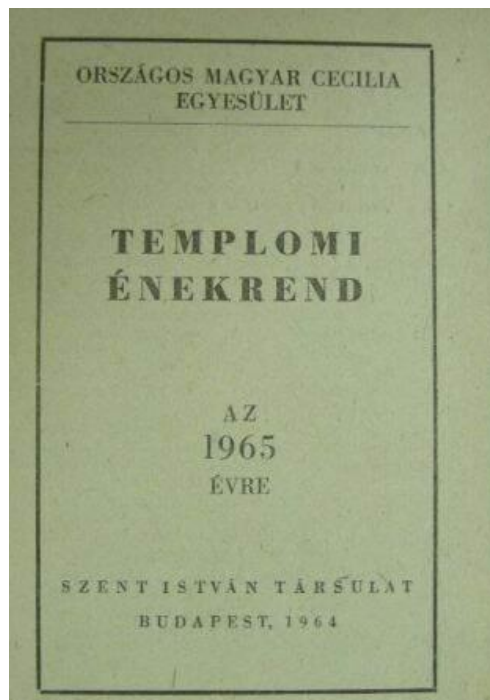
vezetésére Bárdos Lajos Kossuth-díjas zeneszerző nyert kinevezést, tagjai sorában volt többek között Lisznyay Szabó Gábor zeneszerző, Gergely Ferenc orgonaművész, dr. Szigeti Kilián főiskolai tanár, egyházzene-történész, organológus, dr. Werner Alajos, Domokos Pál Péter népzene gyűjtő, kutató, dr. Rajeczky Benjámín népzene gyűjtő, kutató, a MTA Népzene kutató Csoportjának, majd a középkori zenei emlékeket kutató csoport vezetője, Nádasi Alfonz tanár. E szakembereken kívül részt vettek a bizottság munkájában az egyházmegyei zenei igazgatók, így Kósa Ferenc (Székesfehérvár), Székely Miklós (Eger), Abonyi Pál (Kalocsa), dr. Hergenröder Miklós (Pécs), dr. Radványi Mihály (Szombathely), dr. Huszár Dezső (Vác), Horváth Cirill (Veszprém), Parádi Gyula (Esztergom), Pankovics Ferenc (Győr), Takácsy Dénes (Csanád) és Balinski Imre titkár. A Cecília Társulat vezetősége 1973 februárjában kérte a bizottság további kibővítését (kinevezésre ajánlottak voltak többek között Dobszay László zenetudós, Gonda Nándor organológus, Papp Géza zenetudós, kandidátus, dr. Medvigy Mihály főiskolai tanár, Jáki Teodózbencés egyházzenei szakember, dr. Varga Károly műfordító, valamint több gyakorló egyházzenei szakember). Mivel a Tanács összejövetelein a liturgikus szövegek zenei problémáin kívül számos egyházzenei kérdéssel is foglalkozott, a Püspöki Kar jónak látta a már gyakorlatilag nem működő, 1941-ben általa létrehozott Országos Egyházművészeti Tanács és az ugyancsak általa létrehozott Országos Egyházzenei Tanács egyesítését (1973. március 13-i konferencián), ez utóbbinak nevét tartva meg, a kinevezésre ajánlottak névsorát pedig jóváhagyta. A Cecília Egyesületen belüli bizottság volt még az 1948-ban alakult Orgona-bizottság. „Feladata az orgona-előadóművészet, az orgonatudomány, az orgonaépítészet és az orgonairodalom kérdéseivel való beható foglalkozás.”⁸ A bizottság vezetői: Geyer József organológus, Gergely Ferenc és Pécsi Sebestyén orgonaművészek részletes munkatervet készítenek, melynek egyik fő feladata a háborúban megrongálódott hangszerek helyreállítási, felújítási kérdéseinek tisztázása. E munkába sikerült a későbbiekben, az akkor szovjet vezetés alatt működő Rieger orgonagyárat is bevonni. A magyar orgonakultúra történeti kutatásának tervét ugyancsak ez a bizottság tűzte ki feladatul, ennek megvalósításában vállalt orosz-lánrészt dr. Szigeti Kilián bencés zenetudós, organológus. (Régi magyar orgonák könyvsorozata.)

Nem tartozott az OMCE-bizottságok körébe, de az egyesülettel szorosan együttműködött fennállásának utolsó esztendőiben az EKE, a Zeneművészeti Főiskola egyházzenei tanszakán végzetek szervezete, az *Egyházkarnagyok Egyesülete*. Elnöke Forrai Miklós volt, alelnök Halász Béla, Halmos László és Faludi Béla dr. A választmány tagja volt többek között Hidas Frigyes, Nagy

---

⁸ Magyar Kórus, 74. sz. 1525. p

Olivér, Péter József, Papp Géza, P. Tamás Alajos, Pallos Béla, Cser Gusztáv, Darázs Árpád. Tevékenységéről a *Magyar Kórus* lapjai számolnak be.

Az egyesület, illetve társulat anyagi bázisát a tagok által fizetett tagdíj, 1967-től a társulat csekkjén befizetett önkéntes megajánlás jelenti. Ennek fejében a tagok ingyen kapták a *Magyar Kórus* füzeteket, később az *Énekrendet*. A befolyt összeget teljes egészében az egyházi zene előmozdítására fordítják (bizottsági munkák támogatása, kántortanfolyamok, kántortovábbképző segítése, pályadíjak, ösztöndíjak, kiadványok anyagi támogatása stb.), mivel fizetett alkalmazottja sem az egyesületnek, sem a társulatnak nem volt, a vezetőség tagjai társadalmi munkában végezték dolgukat. A társulat összejöveteleit minden hónap második keddjén tartja a Központi Szeminárium helyiségeiben. 18 órakor szentmisén vesznek részt a tagok, az Egyetemi templomban, amelyen egy-egy fővárosi (néha vidéki) énekkar szerepel. A misét rendszerint egyházzenei bemutató követi, majd a fszt. 10-es teremben zenei, liturgiai előadás, megbeszélés, közös éneklés következik. Az összejövetel időpontjáról és tárgyáról az *Új Ember* hetilap ad előzetes tájékoztatást. November második felében, Cecília-nap tájékán van a társulat közgyűlése, melyhez ugyancsak egyházzenei bemutató kapcsolódik. A közgyűlést követő napon tartják az egyházi énekkarok szokásos Szent István-bazilikai közös éneklésüket, főpapi szentmisével egybekötve.

Egyházzenei képzés

I. Alapok. Az iskolák államosításáig az alapfokú egyházzenei képzés a tanítóképzőkben folyt, ahol az arra jelentkezők a tananyag elsajátítása után kántorvizsgát tehettek, melynek sikere esetén tanítói oklevelük mellé kántori oklevelet is kaptak (=kántortanító). Az első ilyen jellegű intézmény Kalocsán létesült száz évvel ezelőtt Sztára Sándor székesegyházi karnagy, az Érseki Tanítóképző tanára kezdeményezésére. Harmat Artúr tervei alapján és biztatására hirdeti meg az esztergomi egyházmegye 1950-ben nyári, 30 napos kántorkurzusát, és szervezi meg az OMCE a budapesti tanfolyamot. Itt elsőrendű cél az alapos liturgikus képzés mellett a megfelelő elméleti (szolfézs, zeneelmélet) és gyakorlati tudás megszerzése (gregorián, egyházi népének, orgona, karvezetés). E nyári tanfolyamra először csak némi zenei ismerettel rendelkező jelentkezőket vesznek fel. Tanítanak Harmat, Bárdos, Werner, Lisznyai Szabó, Gergely, Lukin, Bors stb, a karnagyképző egykori tanárai és növendékei. Az irányítás teendőit 1950–1952-ig dr. Werner Alajos, 1953–1960-ig Pántol Márton, utána László Gábor és Kósa Ferenc (1974-ig), majd a jelenlegi igazgató, dr. Bucsi László látja el. Később, midőn egyre több kántori állás üresedik meg és a jelentkezők jó része zenei 35 Magyar Kórus, 67. szám 1225–1227.o. 37 előképzettség nélkül érkezik, egy előkészítő osztállyal bővül a két évfolyam. Az előkészítőben tanulják meg a zenei írás-olvasás alapelemeit, a harmónium-oktatásban pedig megszerzik az alapvető manuális készséget az orgonajátékhoz. A 60-as évek elején még mindig nehézséget okoz a hallgatók nagyobb részének a kétéves tanulmányi idő, ezért a tanfolyam vezetősége elhatározza a tananyag három évre történő elosztását, a tanulmányi idő bővítését (1964). Mivel a zsinati liturgikus reformhoz kapcsolódó egyházzenei megújulás a hetvenes évek elejére egyre erőteljesebben bontakozik, ennek anyaga is helyet kér az egyházzenei képzésben. A tanári kar ekkor ismét átrendezi a tananyagot, négy esztendőre osztja el, és mivel a világi zeneoktatás az ország nagy részében jelentős előrelépést tett, a budapesti tanfolyam Lékai László bíboros kezdeményezésére úgy dönt, hogy felemeli a felvételi szintjét: megszűnik az előkészítő osztály, elsőbe pedig csak olyanokat vesznek fel, kiknek hangszerismerete megfelel a zeneiskolák 3. osztályának. A tanfolyam ezután gyakorlatban is bekapcsolódik az egyházzenei reformok megvalósításába: keretei között lehetőséget ad a készülő Népénektár anyagának kipróbálására (újabb egyházi népénekek, magyar gregorián énekek, vesperás, orgonakíséreték stb.), a növendékeknek pedig iránymutatást ad, miként tudják majd saját munkájukban a reformot lépésről lépésre megvalósítani. (A tanfolyam 1978

januárjában saját tájékoztatót ad ki, mely már a megváltozott követelményeket és tananyagot tartalmazza.)

A vidék csak lassan tudja követni a fővárosi fejlődést. Az 50-es évek elején elsősorban kisebb továbbképzőket tartanak Székesfehérváron, Kalocsán és a győri egyházmegyében. A budapesti nyári tanfolyammal egyező szintű képzés indul előbb Győrött, majd Székesfehérváron (1958, Kósa Ferenc szervezésében), de nem a nyár folyamán, hanem 10 hónapra elosztva, évi 30 foglalkozási nap keretében. Hasonló tanfolyam indul a pécsi egyházmegyében (szervezi dr. Hergenröder Miklós), a kalocsai egyházmegyében Kalocsán, Baján és Dusnokon dr. Abonyi Pál irányításával (1963). Az egeri egyházmegyében 1972-ben indult el a rendszeres kántorképzés három évfolyammal, több központtal (Eger, majd Miskolc, Nyíregyháza, Jászberény), a kezdő 180 hallgatóból végül 85 nyert oklevelet. Ezekben az években indítja el saját kántorképzőjét a szombathelyi, veszprémi és csanádi egyházmegye is. Mivel a vidéki tanfolyamok lényegesen kedvezőtlenebb helyzetben vannak felszereltség, a tanárok száma és képzettsége tekintetében, mint a budapesti, így a képzés színvonala is nagyon hullámzó. Mindenütt tapasztalható azonban a törekvés, hogy ha némi lemaradással is, de kövessék a Nyári Kántorképző színvonalát.

II. Továbbképzés. Már a 40-es évek végén megindul az egyházmegyei központok szervezésében a kántorok legalább évi egy alkalommal történő összehívása, hogy a liturgiában, szertartásokban beállott változásokat, újabb zenei kiadványokat képzett zenei szakemberek irányítása mellett ismerjék meg. (Mediator Dei, Új Nagyhét, Cantus Cantorum I. kötete stb.) Különösen fontossá váltak ezek az összejövetelek a Magyar Kórus folyóirat megszűnése után, hiszen lehetőséget kínáltak az OMCE-vezetőség és -tagság közötti kapcsolat tartására, az egyházzenei élet serkentésére. A II. Vatikáni Zsinat liturgikus reformja pedig szükségessé tette, hogy a találkozók már ne csupán tájékoztató jellegűek 38 legyenek, hanem hogy gyakorlati foglalkozás keretében a kiadványok zenei anyagát a résztvevők a helyszínen meg is tanulhassák. Ekkor jelennek meg nagyobb számban a kántornapokon a lelkipásztorkodó papok is, hiszen az ott elhangzó anyag őket is lényegileg érintette. A kántornapok megszervezésében a váci egyházmegye járt elől. Bánk József érsekpüspök ösztönzésére napjainkig négy központban (Vác, Budapest, Hatvan, Kecskemét) évi négy alkalommal jönnek össze a környék kántorai, papjai továbbképzésre, általában meghívott előadók közreműködésével. Az egeri egyházmegyében Egerben és Miskolcon, a kalocsai egyházmegyében Kalocsán és Baján, a pécsi egyházmegyében Pécsen és Szekszárdon, a veszprémi egyházmegyében, Veszprémben és Keszthelyen, az

esztergomi egyházmegyében Esztergomban és Balassagyarmaton tartanak kántornapokat. (A többi egyházmegyéből nem kaptunk adatot erre vonatkozóan.) A kántornapok több éves gyakorlata azonban azt is bebizonyította, hogy intenzív zenei továbbképzésre ezek keretében sem idő, sem gyakorlati lehetőség nem nyílik a résztvevők tudásában meglévő tetemes különbségek miatt. (Egy felmérés tanúsága szerint a jelenlévők 30%-a tudja hibátlanul játszani a SZVU! kíséreteit, 50%-a csak egy részét tudja az énekeskönyvnek, a maradék vagy nem játszik orgonán, vagy maga által készített, primitív kíséretet tud csak előadni. A felmérés Kecskeméten készült 1983-ban.) Szükség volt olyan továbbképzési forma megvalósítására, ahol a résztvevők egyéni zenei képzést kaphatnak. (Ez valósult meg Abonyi Pál kezdeményezésére a bajai továbbképzőben.) E mellett az egyházzenei szakemberhiány, különösen vidéken a 70-es évek elejére már olyan nagy lett, hogy a kántorképzőkben, de némelyik szemináriumban is egyházzenei képzéssel nem rendelkező világi oktatót kellett a munka folytatására megkérni.

III. A hároméves budapesti Kántortovábbképző Tanfolyam. A Cecília Társulat szervezésében 1972-ben indul meg (előbb csak kétéves tanulmányi idővel) a Budapesti Kántortovábbképző tanfolyam a budavári Mátyás-templom helyiségeiben. Felvételt a budapesti Nyári Kántorképzőn oklevelet szerzett gyakorló kántorok vagy velük egyenlő zenei felkészültségű kántori munkát végző muzikusok nyerhetnek. Az első kurzuson a tanulmányaikat megkezdő hallgatókat (összesen 8 fő az ország különböző részeiből) Bárδος Lajos (népénektan, modális harmóniák, stílustörténet), Szigeti Kilián és Werner Alajos (gregorián ének), Koloss István (összhangzattan), Kistétényi Melinda (partitúraolvasás, transzponálás), Gergely Ferenc (orgona), Farkas Ilonka (hangképzés, magánének) és Tardy László (szolfézs, karvezetés) tanárok tanítják évi harminc alkalommal. A későbbiekben a népénektant és stílustörténetet Tardy László, a gregorián éneket dr. Bohus Péter, az összhangzattant Lisznyai Mária, a partitúraolvasást dr. Szentkúti Kornél, Baróti István, Kopeczky Alajos, a szolfézs Baj Gizella, majd Bartl Erzsébet veszi át, orgonát tanít még Kopeczky Alajos és dr. Bohus Péter, liturgiát pedig dr. Medvigy Mihály és dr. Verbényi István. Eddig 36 növendék szerzett oklevelet, közülük többen tanítanak a budapesti és vidéki kántortanfolyamokon, szemináriumokban (Beniczky Béla, Bohán Béla, Ábrahám István, Maitz Imre, Nagy Magdolna, Pócsay Gyula, Pusker János, Szabó József, Varjasi Ottó, Verbényi István, Ullmann Péter). A végzett növendékek 39 között sok olyan van, aki tehetségénél és a reá váró egyházzenei munkaterület jelentőségénél fogva (szemináriumi énektanítás, egyházmegyei igazgatóság, székesegyházi kamagyi állás) felsőfokú egyházzenei képzést is szeretne kapni.

IV. Karnagyképzés. Liszt Ferenc a Zeneakadémia egyházzenei szakára korának egyik legkiválóbb egyházzenei muzsikusát, a regensburgi Franz Witt-et szerette volna megnyerni. Világi és egyházi kóruséletünk nagy kárára törekvése nem válhatott valóra. Mintegy 50 év késéssel, 1926-ban sikerült Harmat Artúrnak, az Akadémia liturgikatanárának az egyházzenei szak megszervezése. Kezdetben Demény Dezső, Geyer József, dr. Molnár Géza, Szabados Béla és Zalánffy Aladár tanít Harmat mellett, de hamarosan utat nyit tehetséges fiatal muzsikusok sorának, kiknek jó részét ő nevelte: a tanszak vezetését Bárdos Lajosra bízta, kivüle Csóka Béla, Forrai Miklós, Koudela Géza, Lisznyai Szabó Gábor, Maleczky Oszkár, Nagy Olivér, Vaszy Viktor és dr. Werner Alajos lett a tanszak professzora. Kiváló növendékek sorát képezték ki (mintegy 90-95 fő), akik egyházi és világi kóruséletünk szakembergárdájának törzsét adták az elmúlt 25-30 esztendőben. Abonyi Pál, Calligaris Ferenc, Jurassa Endre, Forrai Gregoria, Halmos László, Halász Béla, Horváth Ottó, Kopasz Aurél, Kósa Ferenc, Kósa Sándor, Orosz István, Szak Ányos, Szalay Lajos, P. Tamás Alajos, valamint Antal György, Cser Gusztáv, Darázs Árpád, Faludi Béla, Forrai Miklós, Kalmár Márton, Lukin László, Nagy Olivér, Pallós Béla, Papp Géza, Pődör Béla, Udvardy László stb.

Fájdalmas tény, de az egyházzenei szak megszüntetése miatt (1949) jelenleg alig rendelkezünk felsőfokú végzettséggel rendelkező egyházkarnaggal. A szentzene mai fiatal szakembergárdája zenei képesítését zenei szakközépiskolákban és a Zeneművészeti Főiskolán, tehát világi zenei képzést adó intézményekben szerezte meg. Számukra a többéves tapasztalat, az ismeretek magánúton történő megszerzése és az idősebb egyházzenei generáció segítsége próbálta pótolni a hiányokat. (Sokat tett ezért Harmat Artúr, Szigeti Kilián, Werner Alajos, Bárdos Lajos és tesz még ma is Rajeczky Benjámin, Naszályi Emil, Kósa Ferenc.) így lett a kántorképzés és továbbképzés területének felelős vezetője dr. Bucsi László, a Budapesti Nyári Kántortanfolyam igazgatója, és Tardy László, a Kántortovábbképző irányítója; Baróti István, Fehér László, Koloss István a kántorok hangszerének, az orgona javításának, építésének, valamint megszólaltatásának elismert szakembere, művésze; jónéhány templomi karnagy, kántor, szkóla-vezető a szentzene különböző stílusainak, műfajainak magas szintű művelője.

Az 1964-ben a Magyar Állam és a Vatikán között létrejött részleges megállapodás eredményeként lehetőség nyílt egyházmegyés papok számára a felsőfokú tanulmányok Rómában történő folytatására. Így kerül a Pápai Egyházzenei Főiskolára előbb Leányfalusi Vilmos kalocsai egyházmegyés, majd dr. Bohus Péter veszprémi, legutóbb pedig Pém László szombathelyi egyházmegyés pap. Mindhárman egyházmegyénk zenei vezetői lettek,

irányítják a kántorképzés munkáját, dr. Bohus Péter pedig részt vesz a Kántortovábbképző tevékenységében is.

V. Egyházzenei képzés a papnevelő intézetekben. Egyházzenei életünk lényeges, a jövő szempontjából meghatározó része a szemináriumok zenei élete, az ott folyó 40 liturgikus-zenei képzés. Az ott kapott szemléletmód, az elsajátított zenei és liturgikus ismeretanyag nemcsak a későbbi pap, plébános életére van döntő hatással, hanem az általa vezetett közösség, egyházközség vagy egyházmegye számára is meghatározó. Az egyház X. Szent Pius pápa működése óta nagy hangsúlyt fektet papjainak zenei képzésére. A II. Vatikáni Zsinat erről így rendelkezik:

A szemináriumokban, a férfi és női szerzetesek novíciátusában és tanulmányi házaiban, de minden katolikus intézményben és iskolában is nagyon nagy gondot kell fordítani a zenei nevelésre és gyakorlatra. Hogy ez a zenei képzés teljes legyen, az egyházi zene tanítására kiválasztottakat előbb gondosan ki kell oktatni.

Amíg erre mód volt, hazai szemináriumainkban a legjobban képzett, a pap s kántor (hívek) zenei tennivalóit egyaránt jól ismerő egyházzeneész pap volt az énektanár. A későbbiekben ennek az igénynek már gyakran nem lehetett eleget tenni. A budapesti Központi Szemináriumban Teller Frigyes, Werner Alajos, Huber Frigyes, Tamás G. Alajos, majd 1964–1978-ig Bucsi László oktatja a papnövendékeket. Jelenleg dr. Nádaszi Alfonz bencés szerzetes az intézet tanára. Esztergomban Béres István, Kabar Sándor, László Gábor, Parádi Gyula, Komesz Mátyás egyházmegyes papok, majd Verbényi István székesfehérvári egyházmegyes pap, jelenleg pedig Baróti István orgonaművész, a székesegyház karnagya, világi hívő tanítja a kispapokat. Az egeri Hittudományi Főiskola énektanárai is részben székesegyházi karnagyok voltak: 1947-ig Szalay Lajos egyházkarnagy, orgonaművész, 1947–1971-ig Székely Miklós egyházmegyes pap, 1971–1973-ig dr. Kiss Kálmán, a székesegyház orgonistája tanít, 1973–1983-ig Soóky István zenetanár, világi hívő oktatja a hallgatókat, tőle Szabó József Béla egyházmegyes pap, aki a Kántortovábbképzőn szerzett oklevelet, veszi át a munkát. A szeged-csanádi egyházmegye papnevelő intézetében Kapossy Gyula, Szijjas János, majd Takácsy Dénes (1956–1972-ig), Antal József és dr. Vág Imre egyházkarnagy neveli papi nemzedékek sorát. A jelenlegi énektanár Ábrahám István pap-karnagy, aki szintén a továbbképzőben szerzett oklevelet, 1975-ben lett a szeminárium énektanára. Győrött Halmos László, dr. Hergenröder Miklós, dr. Hosszú Lajos, majd 1968-tól Jáki Teodóz bencés tanár oktatja a seminaristákat. A képzés anyagának középpontjában a liturgia sajátos zenéje, a gregorián áll, hiszen ennek stílusában kristályosodnak ki a középkor

végéig a pap által mindmáig használt dallamformák, tónusok, a hívek, a nép válaszai, a kántor, a szkóla, az énekkar énekei. De megismerik, több helyen aktívan művelik a klasszikus polifónia zenéjét és a 20. századi magyar szentzene egynemű kari előadásra alkalmas (sok esetben éppen a kispapoknak komponált) darabjait is. Jelentős része a képzésnek az egyházi népénekkincs elsajátítása, megismerése és helyes értékelése, hiszen a pasztorációban és a liturgikus gyakorlatban népünk több évszázados zenei öröksége nélkülözhetetlen kincs, melyet továbbra is gondozni és őrizni kell. A papi életforma megváltozása, a zsinat határozatai, – elsősorban a liturgikus konstitúció rendelkezése a népnyelv bevezetéséről –, valamint a teológiai tananyag jelentős bővülése következtében több helyen jelentős törés, visszaesés következett be a kispapok zenei nevelésében. A hallgatók jelentős része a bővülő teológiai és pasztorális tananyag mellett felesleges tehernek érezte a gregorián repertoár őrzését, több helyen megritkul, sőt megszűnik a konventmiséken való aktív részvétel, az ének-érdemjegy nem kap helyet a bizonyítványban, a tanárnak pedig csak nehézségek árán sikerül megtanítani azt a minimumot, melyet az énekelt mise minden paptól megkövetel. Ezzel együtt változik a pasztorációba bekapcsolódó papság zenei igénye is: a liturgikus reformhoz kapcsolódó zenei megújulás sok helyen megakad egyetlen ordinárium és a legismertebb SZVU!-énekek állandó ismétlésénél vagy a még kiforratlan, az egyház zenei hagyományán, tapasztalatán át nem szűrt új énekek kritikátlan támogatásán. A nehézségek megoldásához kínált segítséget tanár és növendék számára egyaránt a Jáki Teodóz szerkesztésében megjelenő *Musica sacra* zenei jegyzet, de a bekövetkezett szemléletváltást nem volt képes hatékonyan ellensúlyozni.

VI. Szkólák. Rajeczky Benjámin ciszter zenetudós, középkori zenénk jeles kutatója és ismerője *Mi a gregorián?* című könyvének (Zeneműkiadó, 1981) utószavában így ír az egyház ősi énekéről:

Sorsa nem kerülhette el a minden földi alkotást jellemző tragikumot sem: ma éppen az a liturgia mond le róla, melyben született, és éppen akkor, amikor a restaurációs munkálatok közeli sikerrel biztatnak. Majd elválnak, hogy a lelkes világi természetvédelem megmenti-e az utókornak.

E sorok mögött nemcsak keserűség rejlik, hanem az a felismerés is, hogy a papság önmagában már nem vállalhatja a gregorián örökség őrzését, ápolását, de ha a liturgiát, szentzenét szerető világiak a segítségére sietnek, vállalják e hagyománynak a megváltozott körülményekhez való igazítását, továbbadását, akkor a gregorián ének történeti, esztétikai és zenei értékének megfelelő mértékben lehet jelen a jövő kulturális életében épp úgy, mint az egyház liturgiájában. Már a zsinat érezte, hogy a gregorián ének életben tartásához

szükség van a nép által is énekelhető egyszerűbb dallamok gyűjteményére.⁹ A *Liturgikus Konstitúció* zenére vonatkozó részének előkészítésénél pedig erős vita dűlt a szakemberek között, lehet-e, megengedhető-e az eredetileg latin nyelven, latin nyelvhez megalkotott, évezredes hagyományra visszanyúló énekek népnyelvre történő áttétele. Mivel a kérdésben nem sikerült egyetértésre jutni, a zsinat tartózkodott az állásfoglalástól, a szakemberek között pedig mindmáig tart e kérdés megvitatása. Közben, elsősorban Európa protestantizmustól érintett országaiban, a történeti kutatások feltárták a 16–17. századi, népnyelvre átültetett gregorián énekek forrásait. (Nálunk sokat tett ennek érdekében Bárdos Kornél zenetudós. *A protestáns graduálok és a gregorián hagyomány* c. tanulmánya már 1949-ben megjelent a Magyar Kórus 75. számában, a Magyar Tudományos Akadémiától pedig 1953-ban megbízást kapott munkatársával, Csomasz Tóth Kálmánnal a magyar graduálok teljes dallamanyagának műfaj szerinti csoportosítására és lemásolására.) A dallamok típus szerinti csoportosítása A Liturgikus Konstitúció 117. pontja; ennek eredményeként jelent meg 1967-ben a *Graduale simplex*.⁴² lehetővé tette a szerkezeti vonások tisztázását, a variálódás, szövegalkalmazás folyamatának megismerését. A gregorián zene magyar kutatói Rajeczky Benjámint vezetésével sok ezer dallamvariáns ismeretében választották ki azokat a magyar hagyományból vett típus-dallamokat, melyek a *Graduale simplex* dallamaihoz hasonlóan – de már nem latin, hanem magyar liturgikus szöveggel –, alkalmasak lehetnek szélesebb körű terjesztésre is. Az általuk megalkotott népnyelvű gregorián anyag gyors felvevő közegre talált a liturgia iránt komolyan érdeklődő papoknál és világiaknál; a létszámukban erősen megcsappant, de még működő kisebb templomi kórusoknál és a növendékeiket mélyebb vallásos-liturgikus életre nevelni kívánó egyházi iskoláknál. A hittankönyvek zenei anyaga, Az üdvösség története mellékletként megjelenő Kis Magyar Uzuális (1975–1976) jelentős lökést adott a bontakozó székola-mozgalomnak, melynek kezdete a hatvanas évek második felére nyúlik vissza. A Rókus-kápolna énekeseinek gyakorlatát (magyar gregorián introitusok, kommuniók, gazdagabb alleluják, responzóriumok, nagyobb ünnepek, különösen a nagyhét gazdag liturgikus megünneplése) több helyen követik. Kiegészíti ezt az Egyetemi templomban megindult népnyelvű vesperások gyakorlata, a későbbiekben pedig a zsolozsma többi részének, elsősorban nagyobb ünnepek vigíliájának magyar nyelvű, néppel együtt végzett énekes formája. A hetvenes évek végére a főváros több templomában (Pesti Ferencesek, Krisztinaváros, Örökimádás-templom és jónéhány vidéki városban, többek között Sopron, Szombathely, Győr, Ajka, Pécs, Szeged) működnek rendszeresen székolák, vezetik a szentmisék gregorián

---

⁹ A Liturgikus Konstitúció 117. pontja; ennek eredményeként jelent meg 1967-ben a *Graduale simplex*.

énekeit és a zsolozsmázást. A nyolcvanas évek elejétől évente egy-két alkalommal szkóla-találkozókat tartanak több száz résztvevővel. A közös szentmiséken a néppel együtt énekelnek egyszerűbb antifónákat, himnuszokat, szekvenciákat, népénekeket, de sor kerül egy-egy díszesebb, latin gregorián tétel vagy többszólamú kompozíció közös vagy valamely szkóla által történő előadására is. A liturgikus lelkiesség táplálására az Örökimádás-templomban már négy alkalommal tartottak lelkinapot ünnepélyes szentmisével, zsolozsma-énekléssel, lelkigyakorlatos beszédekkel, a Hitoktatási Bizottság szervezésében pedig konzultáció sorozatokat tartottak Ének és katekézis és Mit énekeljünk a szentmisén? kérdéseiről. A szkóla-mozgalom folytatja azt a törekvést, melyet Dom Guéranger apát kezdeményezett Solesmes-ben, és amely e század húszas éveitől kapott újabb lendületet a liturgikus mozgalom keretei között (Guardiniék): a liturgia világának feltárását, értékeinek őrzését, gazdagítását és szétosztását.

VII. Énekkarok. A többszólamú egyházi zenét művelő együttesek közül a háború előtti és utáni években kiemelkedő szerepet játszanak a szkólák. Élükre a legrégebbi és legtovább működő együttes, a pécsi székesegyház énekiskolájának fiú-vegyeskara kívánczik. 1888 körül szervezi meg az iskolát Dulánszky Nándor püspök, az iskola munkáját irányító Glatt Ignác szemináriumi énektanárt Regensburgba, az akkori Európa talán legnevesebb énekiskolájába küldi tanulmányútra. Glatt vezetésével néhány év alatt a gregorián ének és a klasszikus polifónia előadására kiválóan képzett együttes jött létre, amely liturgikusság és zenei gazdagság tekintetében a kontinens székesegyház énekkarainak élvonalában állt. (Több mint 50 misét énekeltek évente, mellette a teljes nagyhetet.) Az énekkart a második világháború viszontagságai sem tudták szétválni: Mayer Ferenc kanonok, karnagy vezetésével már 1945. október 14-én bemutatják Kodály vadonatúj miséjét, a békéért drámai erővel kiáltó *Missa brevist.* Az államosítás után, 1949-ben el kell hagyniuk az énekiskola épületét, a kisszemináriumba, majd onnan a püspöki palotába költöznek. Végül az iskolát rendeletileg megszüntetik 1953. január 29-én, mivel „az intézet létének nincs joglapja”. A hatvanas évek elején Kodály kísérletet tett az együttes újjáélesztésére zenei általános iskola formájában, – melynek fiú része adta volna a kórus szoprán és alt szólamát –, de fáradozása nem járt sikerrel. Egyházi és világi zeneéletünk mindmáig meglévő fájó hiányossága, hogy nincs az országnak fiú-vegyeskara, mely hangzásában hitelesen szólaltathatná meg a középkori, reneszánsz és barokk zene vokális alkotásait (mint például a lipcsei Tamás-templom, a drezdai Kreuzkirche vagy a poznani Dóm kórusa.) A pécsihez hasonló énekiskolát létesített római egyházzenei tanulmányok után dr. Werner Alajos Szombathelyen. A *Schola Cantorum Sabariensis* a 30-as években

lázba hozta egész kóruséletünket: a klasszikus polifónia remekműveit itthon még soha nem hallott étellel és színnel szólaltatták meg a szombathelyi kisfiúk és férfiak. Miután Werner atya a Zeneakadémia miatt Pestre jött, az együttes vezetését dr. Radványi Mihály vette át, de a háború után a kórus már nem fejtett ki számottevő munkát. Annál szebb jövő előtt állt Werner új együttese, a *Schola Regia*, melyet budapesti tanítványaiból alakított, székhelye a Regnum Marianum volt. 1946-ban gyönyörű hangversenyt adtak olasz és spanyol reneszánsz mesterek műveiből, de szívesen és nagyszerűen énekelték 20. századi magyar komponisták egyházzenei műveit is. Zenei és liturgiai célkitűzésében ugyanezt az utat járta Nádasi Alfonz Schola Benedicti és Kósa Ferenc fiatal *Schola Albaregalensis*-e is. A zeneakadémista Egyházkarnagy Képzősök együttese volt a *Schola Academica*, mely különösen hivatásának érezte a legliturgikusabb egyházi stílus, a gregorián ének és a klasszikus polifónia művelését. Tanáraik – Bárdos Lajos, Forrai Miklós és Werner Alajos – vezetésével mintaszerűen mutatták azt az utat, melyen liturgikus zenénknek járnia kell: gregorián és klasszikus polifónia, magyar egyházi népének és 20. századi magyar egyházzenei kompozíciók adták műsoruk legjavát. Az iskolák államosítása, az Egyházkarnagy Képző megszüntetése után ezek az együttesek, zenei életünk nagy kárára, megszűntek. Húsz évvel későbbi, világi utódjuk a *Schola Hungarica* énekegyüttes 1970-ben alakult. Célja a gregorián zenének a profán zenei gyakorlatban (hangversenyek és elsősorban hanglezárás révén) történő meggyökereztetése. Műsorában helyet kap a többszólamú liturgikus zene több (elfelejtett vagy Magyarországon eddig még elő nem adott) darabja, ehhez társul néhány, az együttes számára komponált kortárs mű is. Az együttes vezetői: Szendrei Janka és Dobszay László; tudományos tanácsadó, a lemezek kísérő szövegének szerzője: Rajeczky Benjámín. (Eddig mintegy 15 hanglezárás jelent meg közreműködésükkel.)

Pécsett a székesegyházban a kisfiúk helyére lányok léptek, a férfikar nagy része az egykori énekes iskolásokból állt, s a karnagy, Mayer Ferenc igyekezett az egykori hangzásból és repertoárból is annyit őrizni, amennyit csak a megváltozott körülmények között lehetett. Szombathelyen Radványi Mihály szervez Cecília Kórus néven vegyeskart az egyházmegye főtemplomában, neki 44 is sikerült a kezdet nehézségeit több székely énekessel áthidalni. A győri székesegyházban Halmos László áll a Palestrina Kórus élén, igényes, a klasszikus vokálpolifóniára és a 20. századi magyar egyházzenei iskola komponistáinak műveire alapozott repertoárja vonzó példa lett az egyházmegye többi kórusa, Sopron, Csorna, Kapuvár, Mosonmagyaróvár Josquint, Lassus, Palestrinát, Lisztet és Kodályt, Bárdost, Halmost éneklő énekkarai számára. Esztergomban Buchner Antal távozása után (1946) Bálint Ferenc vezetésével

„45 énekessel megindult az Esztergomi Bazilika Kórusának zenei újjáépítő munkája.” Székesfehérváron Kósa Ferenc ugyancsak vegyeskarral folytatja működését a Székesegyházban, Kalocsán Vág Imre teológiai tanár, római végzettségű egyházzenesz áll az egyházmegye főtemploma énekkarának élén, kitartóan műveli mind a gregorián, mind a klasszikus polifónia stílusát. Egerben Szalay Lajos orgonaművész, egyházkarnagy irányítja az egyházi zenét, a szegedi Dóm énekeseit Csornák Elemér kántor-karnagy vezeti. Vácott Pikéthyt Tibor működi.

A főváros egyházzenei életének középpontjában a Cecília Egyesület rendezvényein kívül a három főtemplom: a Szent István-bazilika, a Belvárosi Főplébánia és a Budavári Nagyboldogasszony (Mátyás)-templom együttese áll. Harmat Artúr a klasszikus polifónia miséit tartja műsorán (és adja közre nyomtatásban az énekkar repertoárján található műveket), a Belvárosi Főplébánia templom egyházzenei életét Berg Ottó, majd Pintér József irányítja (jelentős teret kap az instrumentális egyházi zene), a Budavári Főtemplomban Bárdos Lajos énekkara Haydn, Liszt, Beethoven nagyszabású, zenekar-kíséretes miséi mellett az a cappella motetta-irodalom remekeit (Josquin, Palestrina, Lasso stb.) és a 20. századi magyar egyházzene jelentős alkotásait (Kodály Te Deuma, motettái, Kósa György miséje, kórusai, Harmat-, Bárdos-, Halmos-művek) szólaltatja meg utolérhetetlen tolmácsolásban. Mellettük a főváros szinte minden templomában működik egyházi énekkar, közöttük több, a Schola Academica nyomdokain járó kitűnő együttes – mint Forrai Miklós énekesei a Villányi úti Szent Imre templomban, Deák Bárdos György kórusa a Jézus Szíve templomban, Kemenes Frigyes európai hírnévre szert tett együttese a Terézvárosban (Frankfurt, 1936 „Hungaria docet.”), Pintér Lajos énekkara a Városmajori Plébániatemplomban, P. Tamás Alajos az Országúti ferencesek, P. Szak Ányos a Pesti Ferencesek templomában dolgozik példás szorgalommal és igényességgel, Kispesten Dauner János szalézi atya folytatja Somorjai József munkáját, gyermekkórust szervezve 120-ra növeli az énekkar taglétszámát, a Tabáni templomban Calligaris Ferenc egyházkarnagy művel szigorúan ceciliánus stílust, a Rókus kápolnában Kertész Gyula ápolja a Magyar Kórus által terjesztett egyházzenét, de énekeseik hangjától zeng a nagymise Pasaréten, Óbudán éppen úgy, mint Kőbányán vagy a Józsefvárosban. Ekkor még a vidéki kisebb városok, nagyobb falvak egyházzenei élete sincs elhanyagolt állapotban, gazdátlanul; Jászberényben Horváth Ottó a gregoriántól Palestrinán át Kodály kórusaiig és egy-egy Mozart miséig növeli az énekkar repertoárját, a magyaróvári templom énekkara Nobilis Tibor vezetésével Liszt Missa choralisát énekli; Csanádpalotán, Izsákon, Nagyesztergáron a Magyar Cantuale és a

Harmónia Sacra többszólamú darabjai¹⁰ is felcsendülnek, Dombóváron dr. Péczely László Viadanát és Kodályt tanít, Pakson Kern József gregoriánt, Josquint, Palestrinát, Martinit és magyarokat, Bárdost, Kertészt, Halmost, Rossát énekeltet. Rendszeresen sugároz a Magyar Rádió is egyházzenei hangversenyeket kiváló együttesekkel. 1947. nagyhetének zenei műsora a rádióban: Gallus, Croce, Lotti kettős kórusra írt motettái (Forrai Miklós énekkara), Liszt Via crucisa (Belvárosi főplébánia, Berg Ottó vezetésével), Suriano passió (Schola Academica, dr. Werner Alajos), Pergolesi Stabat Mater (Palestrina Kamarakórus, Nagy Olivér), Josquin des Prés Missa Pange lingua (Bazilika énekkara, vezényli Harmat Artúr).

Az ötvenes évek belpolitikai harca az egyházi énekkarokat létükben érinti: félelem és bizalmatlanság ássa alá az énekkarok belső életét, a taglétszám erősen ingadozik, az utánpótlás a kisebb helyeken szinte megoldhatatlan, a karnagyok jelentős része a biztos megélhetést nyújtó állami alkalmazást választja, egyre nehezebb az énekesek kezébe nyomtatott kottát adni. Csak a hatvanas évek végétől tapasztalható a félelem és bizalmatlanság oldódása, az utánpótlás gondjának enyhülése, érezhető a Zsinat-hozta liturgikus-zenei megújulás távlatának serkentő ereje. A liturgiában való tevékeny részvétel lehetősége, az anyanyelven történő liturgikus énekelés újdonsága, vonzása ad lendületet a megmaradt vagy alakuló énekkaroknak, szkoláknak és gitáros együtteseknek. A főváros érthetően, megint előbbre tart, mint a vidék; több templomban meg- vagy újjáalakul zömében fiatalokból az énekkar: Zugligetben, majd a Városmajorban Zimányi István szervez kitűnő együttest (Schütz, Bach motettákat, kantátákat, Lassust, Palestrinát énekelnek), Pasaréten Vajda Ferenc tanítja (Dóry Dénes segítségével) a fiatalokból álló kórust. Munkájuk középpontjában a klasszikus polifónia áll. (Utóbb Gunde Péter, Ella István, jelenleg Déry András vezeti az énekkart) A Szentimrevárosi Plébánián Cziffra János, majd Csányi Tamás folytatja Sugár Jenő és Forrai Miklós félbeszakadt munkáját. Dauner János 1975 után az Egyetemi templomban szervez immár 160 tagot számláló ifjúsági ének-zenekart, mely elismeréssel szerepel külföldön is. Nagyszerű fejlődést mutat a Kőbányai Szent László templom énekkara: Varsányi István vezetése alatt megizmosodott együttes nemzetközi összehasonlításban is kitűnően megállja helyét (Lengyelország, Spanyolország), és magas színvonalon énekli hanglemezre a templom hagyományos nagyheti lamentációit és Mozart litániáját. A Szent István-bazilikában Harmat Artúr 1957-ig vezeti az énekkart, tőle id. Hidas Frigyes, majd 1963-ban Fehér László veszi át a vezetést és szervezi újjá a 70-es évek közepétől egyre szebben kibontakozó együttes munkáját. (Segítőtársa ebben Koloss István zeneszerző,

---

¹⁰ Magyar Kórus, 66. sz. 1209. p.

orgonaművész.) A pesti Ferencetemplom (Alkantarai Szent Péter-templom) kórusának élén 1954-től Bucsi László egyházmegyes pap, karnagy áll, munkásságuk középpontjában pedig Liszt egyházzenei hagyatéka, Bach passiói, Palestrina miséi találhatóak, de műsoron tartják a 20. század immár klasszikus értékű remekeit: Stravinsky, Kodály, Britten, Lajtha, Seiber miséit, Lisznyai, Farkas, Szervánszky, Poulenc motettáit. A Belvárosi Főplébánia templomban Virágh Endre orgonaművész, karnagy irányításával szólalnak meg Haydn, Mozart, Beethoven, Liszt és mások zenekaros miséi, Kodály, Harmat, Bárdos, Lisznyai munkái. A Budavári Nagyboldogasszony-templomban Kósa Sándor egyházkarnagy veszi át Bárdos 46 Lajostól az énekkar vezetését (1962-ben), majd Tardy László vállalja a kántorkarnagyi teendőket 1966-ban. Vezetésével az ének-zenekar tovább őrzi a Bárdos Lajos által kiadott repertoár jelentős részét, és egyházi zenénk fejlődése érdekében tevékeny részt vállal nagyobb szabású új magyar egyházzenei művek előadásában, bemutatásában (Büky Géza, Dobos Kálmán, Koloss István, Sárosi László, Sári József, Ottó Ferenc, Szilas Imre, Szőnyi Erzsébet miséi, kantátái). Kitűnő énekkara van újra a Jézus Szíve templomnak (Musica Sacra kórus), a Budafoki Plébániatemplomnak, a Karolina úti kápolnának (Bárdosné Molnár Katalin vezetésével), a Felsőkrizstinavárosi templomnak (Mártonhegyi kórus), és az Óbudai Péter Pál templomnak (Kenessey László a karnagyuk). Az Actio Catholica énekkara, a Tamás Alajos vezette Kapisztrán Kórus fáradhatatlan szervezőjének, karnagyának halála óta tevékenységi körét szűkebbre vonva ápolja az Országúti Ferencesek templomában az egyetemes és magyar egyházzenei hagyomány értékeit. (Karnagyuk Kondár Vilmos, majd Gunde Péter, utóbb pedig G. Horváth József.)

A vidék egyházzenei élete előbb a központokban, a székesegyházak és nagyobb városok kórusain éled a 70-es évek elejétől. Pécsen Hergenröder Miklós, az énekiskola egykori növendéke, egyházmegyes pap, győri szemináriumi énekgyakornok 1961-ben lép Mayer Ferenc örökébe, kibővíti a repertoárt Bárdos, Farkas Ferenc, Kutor Ferenc, Pikéth Tibor és Török Zoltán miséivel. Cecília-nap környékén egy-egy nagyobb egyházzenei hangverseny tesz pontot (vagy felkiáltójelet) az évi munka végére: Palestrina 5-6-8 szólamú motettái (1964), Bach-Händel-est (1965). 1967-ben Bárdos Lajos vezényli az ünnepi hangversenyt, 1969-ben pécsi zeneszerzők művei hangzanak fel a 18. századtól napjainkig. 1970-ben Kodály Missa brevis és Budavári Te Deum, 1974-ben Beethoven C-dúr miséje, 1978-ban három pécsi dómkamagy, Novotny, Lickl, Hülzl munkái szólalnak meg korhű zenekari kísérettel, 1981-ben újabb három pécsi szerző (Paumon, Depisch, Schmidt) szerzeményei vannak műsoron stb. Szegeden Ábrahám István szervezi újjá a Székesegyház zenei életét (folytatva Kovács Mihály és Kartal József káplánok munkáját), a

cappella és hangszerill. zenekarkíséretes műveket tűznek rendszeresen műsorra, és vasárnaponként ismét gregorián ének szól a Dóm közösségi miséin. 1981-től Pusker János, a továbbképző egyik legtehetségesebb hallgatója veszi át az énekkar vezetését. Szombathelyen Radványi Mihály halála után Takács László (1983-ig), Kokas Kálmán (1984-ig), majd a római egyházzenei stúdiókat végzett dr. Pém László egyházmegyei pap, karnagy foglalkozik a Cecília énekkar megújításával, lép a gregorián és a klasszikus polifónia előtérbe állításával Werner Alajos nyomdokaiba. Győrött Halmos Lászlót Hergenröder Miklós, Zsebedits Pál és Pankovics Ferenc követik, majd (1969-től) Jáki Teodóz vezetésével fiatalodik meg a Székesegyház kórusa. Esztergomban Baróti István szervezi újjá a bazilika zenei életét: Strigonium néven férfi és vegyes kórust szervez, közreműködésükkel teszi ünnepélyessé az ünnepi szentmisék, események liturgiáját. Székesfehérváron Kósa Ferenc egyházkarnagy, az OMCE központi igazgatója folytatja több évtizedes szívós munkáját a legliturgikusabb zenei stílus, a gregorián és a klasszikus polifónia őrzésével, de kitartóan ápolja énekkarával az újabb magyar karirodalom értékeit is. A váci Székesegyház zenei igazgatását a munkába 47 belefáradt Pikéthy Tibortól dr. Huszár Dezső veszi át 1955 őszén, és lassú, kitartó munkával, Bárdos Lajos állandó pártfogó segítségével teremt új életet az egyházmegye főtemplomának kórusán. Az énekkar műsorán elsősorban a klasszikus polifónia és a 20. századi magyar egyházzenei munkái szerepelnek, de kórusaink között talán egyedül, rendszeresen használják a *Graduale simplex* gregorián énekeit is. Kalocsán Hrubinyi Endre (1956–60), dr. Angeli Ottó (1960–68), majd Leányfalusi Vilmos fáradozásának eredményeként mintegy 40 tagú vegyeskar működik a Főszékesegyházban a „Magyar Kórus” szellemében. Az énekkar nemcsak az ünnepélyes érseki szentmisék egyházzenei szolgálatát látja el, hanem egyházzenei hangversenyeivel kiveszi részét a város kulturális életéből is. Veszprémben Horváth Cirill elhalálása óta még nem sikerült kielégítő megoldást találni az énekkar megújítására, Egerben Székely Miklós és Simon Sándor egyházmegyei papok, illetve Benőcs József és Petrovics Hilda álltak a bazilika vegyeskara élén, jelenleg (1983-tól) Bíró Imre okleveles kántorra vár az együttes továbbépítésének feladata. A székesegyházak énekkarai, karnagyai évi több alkalommal szerveznek énekari találkozót az egyházmegye központjában (vagy más erre alkalmas helyen), hogy az együtténeklés öröme túl egymás munkáját, új műveket megismerve vigyék előbbre a szentzene ügyét.

VIII. *Városaink, falvaink* egyházzenei életéről országos felmérés, adatokat közlő egyházzenei szaklap hiányában nincs áttekinthető képünk. Soóky István karnagy Miskolc egyházzenei múltját és jelenét feldolgozó Krónikájának adatai (1985 ősze) azonban jelzik az országos helyzet alakulását is: Az 1945-ben

fennálló 15 miskolci egyházi énekkarból 1950-ig 6 énekkar, az 1950-es, 60-as évek során további 5 énekkar bomlik fel, 74-ben 1 templomban szűnik meg az énekkari munka. Négy helyen újjáalakult vagy új együttes jött létre az utóbbi 15 évben. Az elmúlt 40 év alatt csupán két templom énekkara működött megszakítás nélkül, folyamatosan: Mindszenti plébánia kórusa Dalányi János, majd Gergely Péter vezetésével 1981-től megújítja az énekkar munkáját, zenekart is szervez, valamint a Nagyboldogasszony Plébánia együttese, melyet P. Szendrey Bonaventura minorita szerzetes alapított, és Welther Teréz tartott magas színvonalon 24 éven át (1960–1984-ig), jelenleg dr. Balás István vezeti az énekkart.

A zárdák, szerzetesházak mélyen liturgikus egyházzenei életéről ma már csak a pannonhalmi apátság bencés atyáinak gregorián éneke ad hírt. Az ünnepélyes nagymise latin gregorián énekei mellett a zsolozsma imádságai, Szigeti Kilián és Áment Lukács munkája nyomán olyan egyszerűbb dallamokon hangzanak fel magyar nyelven, melybe a gimnázium diáksága és a szociális otthon lakói is be tudnak kapcsolódni. A nyolc egyházi gimnázium tanulói az egyházi népénekórán, a szentmisékre való közös felkészüléskor, valamint az énekkari munkában jutnak az átlagosnál jóval gazdagabb énektudáshoz, egyházzenei ismeretanyaghoz. Az énekkari munka területén a két budapesti iskola szerzett kiemelkedő érdemeket. A Patrona Hungariae leánygimnáziumban Papp László igazgató, OMCE vezetőségi tag szellemi irányításával és odaadó támogatásával alakult ki az intézet keretein is túlmutató énekkari élet. 1950 és 61 között Keszler Stefánia iskolanővér, okleveles egyházkarnagy szervez nagy létszámú, magas színvonalon működő kórust, 1962–1982-ig pedig Légár Piroska diplomás 48 karvezető, énektanár irányítja az iskola zenei életét. Karácsonyi hangversenyeiken többször részt vesz Kodály Zoltán és felesége (műveit az énekkar állandóan műsorán tartja), Bárdos Lajos, Járdányi Pál, Farkas Ferenc és zenei életünk több kiválósága. Az énekkar 1978 és 82 között háromszor nyerte el a KÓTA által odaítélt „Év kórusa” kitüntető címet, 1980-ban a debreceni nemzetközi kórusversenyen mint leánykar harmadik díjat kaptak, sikerrel szerepeltek az olaszországi Loreto város kórusfesztiválján 1981-ben. (Később rövid időre Mohayné Katanics Mária vezeti a kórust, a jelenlegi énektanár és karnagy Csillag Gabriella.) A Piarista Gimnázium fiú-kórusa is háromszor kapta meg az „Év kórusa” minősítést, nagy elismerés kísérte 1983-as bécsi fellépésüket. (Tanárok: Maklári Lajos, majd Borián Tibor, jelenleg Kenessey László). A két gimnázium énekesei rendszeresen szerepelnek együtt, mintegy 200 fős, impozáns vegyeskart alkotva szólaltatják meg Kodály, Bárdos, Mathia, Halmos és más magyar szerzők kórusait, régebbi korok egyházzenejének egy-egy nagyobb alkotását. Az esztergomi ferences és a győri bencés gimnázium

diákjai a magyar gregorián anyagot tanulják szorgalommal, a szentendrei gimnáziumban komoly vegyeskar működik, előadták J. S. Bach Magnificat-ját is. (Tanárunk Sajó József)

Gitáros misék. A hatvanas évek második felére Európa-szerte „nemzeti üggyé” vált az ifjúság számára a törekvéseit, vágyait kifejező új zenei stílus, a beat. Így érthető, hogy a fiatalság vallásos rétege a zsinat után lehetőséget akar találni zenéjének templomi, liturgián belüli alkalmazására is. Itthoni első képviselői ennek Szilas Imre és társai beat-miséi (1968-tól), melyek szövegükben alkalmazkodnak az Egyház előírásaihoz (híven követik az ordinárium és a hagyományos SZVU! énekek szövegét), zenei köntösükben pedig az ifjúság beat-zenei élményanyagához kötődnek (ritmus-dallam-harmónia, illetve elektromos gitárok, dob, elektromos orgona, mikrofonba éneklő szólista és vokál-együttes). Művelői között találunk szakközépiskolában, főiskolán képzett muzikusokat és teljesen műkedvelő zenészeket, énekeseket, több évig együttműködő-kísérletező együtteseket és alkalmi társulásokat egyaránt. A műfaj technikai fejlődésével (méregdrága hangszerek, erősítők, szintetizátor) a templomi együttesek képtelenek a későbbiekben lépést tartani, a zenei tartalomnak és kifejezésmódnak a brutalitás és szexualitás irányába történő súlyponteltolódását pedig elutasítják. Az eltávolodásban a kínálkozó lehetőségek közül a gitár hagyományos formája és erősítés nélküli játékmódja lesz általánossá, ezzel együtt megszűnik az énekhang túlzott erősítése, előtérbe kerül az énekek kórusral és a jelenlévő hívekkel történő együttes előadása. Változik a zenei nyelv is, a ritmika keménységét, feszes tartását lágyabb, a latin népek (dél-amerikai, spanyol, francia) dallamvilágához közelebb álló formák váltják fel, erősebben érezhetővé válik a néger spirituálék és más nemzetközi anyag hatása is. (Ezekből Maklári Lajos piarista atya gondozásában jelent meg egy gyűjtemény: *Daloljatok az Úrnak!*, Bécs, 1976.) A hetvenes évek második felére a fiatalok pasztorálásával foglalkozó lekipásztorok jelentős része a spontaneitás és a közvetlenség hangsúlyozásával a kötött mise- szövegeket a saját megfogalmazásában imádkozza –, így természetesen adódik, hogy a gitáros énekek szövege is parafrázissá, az eredeti tartalom szabados újraköltött változatává alakul (Dicsőség, Szent vagy, Mi Atyánk stb.). Ugyanakkor állandósul a műfaj alapvető gondja, hogy képviselőinek nagyobb része nem rendelkezik megfelelő egyházzenei ismerettel, nem kap megfelelő liturgikus, teológiai irányítást, nélkülözi az objektív, szakszerű bírálatot, mely az értékek megteremtődéséhez és kiválogatódásához szükséges lenne. A nyolcvanas évek elejére sok fővárosi és vidéki templomban válnak rendszeressé a gitáros „ifjúsági” misék (Domonkosok, Szent Család templom, Szent Kereszt templom, Újpesti főplébánia, Nap utca stb.), valamint a nagyobb szabású találkozók

(Pütkösd körül és októberben Nagymaroson, ahol Lékai László bíboros prímás is több alkalommal megjelent). Ezeken kerül középpontba a műfajon belül a legtöbb értéket és legigényesebb munkát felmutató Sillye Jenő és Ferenczi Rudolf tevékenysége. Sillye Jenő darabjainak válogatott gyűjteményét a Szent István Társulat jelentette meg Napfénydal címmel (1981), *Húsvéti oratóriuma* pedig (*Kristályóriás*, szövegét Kovács Gábor pap-költő írta) az Ecclesia Szövetkezet jóvoltából hanglez felvételen is hallható.

Orgonák, orgonaművészek. A napjainkra újra az érdeklődés előterébe került orgona (hangversenyek, hanglemezipar) az elmúlt 40 évben történetének legnehezebb éveit tudhatja maga mögött. A második világháború harcai közepette a hangszerek tekintélyes része ment tönkre, vagy rongálódott meg komoly mértékben. Az ország újjáépítésének kezdetén pedig gondolni sem lehet a templomok, székesegyházak hangszerállapotának igényesebb javítására, kellő anyagi fedezet előteremtésére. Pedig ekkor a szakmai feltételek, elsősorban a 19. század második felében felvirágzó pécsi Angster orgonagyár és a budapesti Rieger orgonagyár (1894-től) jóvoltából még adottak voltak. *Angster József pécsi üzeme* 1945 januárjában 25 munkással megkezdi Pécs és környéke hangszereinek rendbe hozatalát. Az ország távolabbi részeiben is vállalnak munkát, felállítják a szegedi Dóm lebontott hangszerét, Csornán és Remetekertvárosban új orgonát adnak át, felújítják a budai ciszter-templom hangszerét stb. Mivel pénz hiányában a megrendelések nem kötik le a gyár teljes kapacitását, asztalos és faipari munkákat is vállalnak (láda, koporsó stb. készítését). Az Angster József vezette üzemet 1950. december 28-án államosították. Ezután a faipari megrendelések növekednek, a hangszerész munka egyre csökken, a szakemberek elmennek, az üzem 1953-ban véglegesen felhagy hangszerkészítő és -javító tevékenységével és lággyárrá alakul át. Szerencsésebb helyzetbe került *Rieger Ottó Füredi úti gyára*, mely a Jágerndorf-i (ma a Krnov, Csehország szlovákiai részén fekszik) Rieger gyár fiókvállalata, majd társüzeme volt, így mint német érdekeltség szovjet tulajdonba került. Ez anyagellátottság szempontjából kivételes helyzetet teremtett a gyár részére, mely Gonda Nándor vezetésével igen nagy részt vállalt a fővárosi és néhány vidéki orgona helyreállításában. (Sőt 1948-ban már egy 2 manuális 19 regiszteres orgonát készítenek a salgótarjáni templom részére.) A gyár 1952 végén a Magyar Állam tulajdonába kerül, és mint a *Budapesti Városi Tanács Hangszerkészítő Vállalat Orgonakészítő Részlege* folytatja munkáját. A részleg vezetésére a szabálytalanság miatt fegyházbüntetésre ítélt Gonda Nándor helyett Szeidl János kap megbízatást. Más hangszerek (cimbalom, citera stb.) készítése mellett továbbra is vállalnak, bár jóval kisebb kapacitással, orgonajavítást, -építést. 1953-ban elkészül a Kispest, Vekerle-telepi orgona, 1954 tavaszán

Brezanóczy Pál pápai prelátnak megáldhatja a bánrévei 50 templom új hangszerét (2 manuális, 12 regiszteres), 1953 és 58 között átépítik a győri Székesegyház orgonáját, 1955-ben Balatonfüreden fejeződik be a hangszer felújítása, 1957-ben restaurálják és kibővítik a soproni Szent György-templom mechanikus orgonáját, egy év múlva a domonkos templomét (a terveket mindkét helyre Soproni József orgonaművész, zeneszerző készítette), 1959-től elvégzik a szegedi Fogadalmi templom hangszerének nagyjavítását. Az ország hangszerállományát és annak állapotát tekintve ez csak csepp a tengerben, a helyzet általános szempontból nyugodtan nevezhető lesújtónak: több egyházmegyében nemcsak javító szakember nincs, de még orgonahangoló sem található. Gátlástalanul rombolnak szakembernek álcázott kontárok, csonkítanak meg, tesznek tönkre történelmi értékű műemlék-hangszereket és egyszerű, de liturgikus célra igen megfelelő orgonákat. A gondokat súlyosbítja, hogy anyagot, alkatrészt csak valutáért lehet beszerezni, – vagy mint azt több plébános szomorúan tapasztalta a „mester” távozása után – egy másik hangszerből kivenni. E mélypontról a kimozdulást a hangszer iránt egyre inkább megnyilvánuló kulturális, illetve üzleti érdeklődés segíti elő. A Hanglemezőgyártó Vállalat műemlék-hangszert hozat rendbe jelentős anyagi ráfordítással (Felsőörs, Pannonhalma, Sopron), hogy megfelelő hangszerekkel rendelkezzenek korhű zenei felvételek elkészítéséhez, az Országos Filharmónia pedig idejében felismerve az idegenforgalom várható igényeit, a budapesti üzem szakembereivel (Szeidl János, Polczer Rudolf és Gyöpös László) sorra rendbe hozatja a kiszemelt hangszereket, amelyeken elkezdődhetnek az idegenforgalmi és filharmóniai hangversenysorozatok. (Tihany 1963–1964, Szeged 1964, Sopron Szent György Templom 1964, Szent Mihály templom 1965, esztergomi bazilika 1966, Kőröshegy 1967, budavári Mátyás-templom 1969 stb.). A hangszerek ilyen irányú igénybevételének és felújításuknak legfőbb szorgalmazói Lehotka Gábor és Kovács Endre orgonaművészek voltak. Újra munkát vállal ebben az időben Gonda Nándor, aki Erdősy Józseffel és Gyöpös Lászlóval 60-ról 102 regiszteresre bővíti az egri Főszékesegyház orgonáját (befejezése 1964-ben volt).

A budapesti üzem vezetését 1974-től az üzem jelenlegi vezetője, Kovács Gábor veszi át, a korábban már Fővárosi Művészi Kézműves Ipari Vállalat Orgonaüzeme névre hallgató műhely, 1976-ban az Óbudán talált római kori orgona lelőhelyéről az Aquincum Orgonagyár nevet veszi fel. Kovács Gábor, látva a növekvő igényeket, gondoskodik a már kiöregedő szakembergárda mellé fiatal szakmunkások kiképzéséről, magáévá teszi az Európa-szerte hódító neobarokk orgonaépítési törekvéseket, megkezdte új, kisméretű mechanikus-csúszkaladás hangszerek építését. (Zalalövő 1982, Ajka 1986, első nagyobb

hangszerük a pannonhalmi apátsági templom új 3 manuálos, 44 regiszteres hangszere 1985-ben készült el, ugyancsak jelentős állami támogatással.) Megbízásuk van a pesti ferences templom új hangszerére és a szombathelyi székesegyház orgonájának megépítésére. Közben több egyházmegye, illetve templom kísérletet tesz saját műhely létrehozására és fenntartására. A pécsi egyházmegye műhelye a 60-as évek elején a dóm hangszerén kívül Stack Mihály és Bezerédi Márton vezetésével 25 más hangszert hoz rendbe. A budapesti Szent István-bazilika orgonáját Fehér László és Koloss István újítja fel, az ő irányításukkal újul meg a szolnoki volt ferences templom hangszere (1984–1985-ben), és folynak Váradi Ottó orgonaépítő közreműködésével jelenleg a kalocsai székesegyház orgonájának rekonstrukciós munkálatai. Befejezése várhatóan 1987 elején. Az esztergomi főegyházmegye orgonaműhelye elsősorban a Főszékesegyház monumentális, 5 manuálos, 147 regiszteres hangszerének megépítésén fáradozik, de emellett más hangszerek felújításán is dolgozik. A Mátyás-templom erősen leromlott állapotú hangszerének rekonstrukciójára a csehszlovák Rieger-Kloss orgonagyár kapott megbízatást 1982-ben. (E gyár elődje építette a templom hangszerét 1907-ben.) A terveket Hock Bertalan orgonaművész előzetes elgondolása alapján Baróti István, Gergely Ferenc, Hock Bertalan és Koloss István készítette el, a költségek kétharmad részét a Kulturális Minisztérium vállalta. A gyár szakemberei rekordidő alatt, 14 hónapos munkával újították fel a hangszert, melynek eredményeként egy 5 manuálos, 86 regiszteres, a legmodernebb memóriarendszerrel ellátott orgona áll a templom és a hangverseny-rendező szervek rendelkezésére. 1985-ben készült el a Vakok Világszövetségének nagylelkű adományaként a Batthyány téri Szent Anna templom új hangszere, melyet a Budapesti Műemlék Felügyelőség támogatásával helyreállított 18. század elejéből való barokk orgonaszekrénybe az NDK-beli Jehmlich cég készített, Tóth Tamás, illetve Kárpáti József és Gergely Ferenc tervei alapján.

Orgonaművészeink között kiemelkedő helyet foglal el Gergely Ferenc, a pesti Ferences templom orgonaművész kántora, aki több mint 50 éve teljesít folyamatosan kántori teendőket (több más templomban is), neveli új kántor és orgonaművész nemzedékek sorát (Kántorképző, Zeneakadémia), mutat utat az újabb orgonairodalom értékeinek bemutatásában (Messiaen és más, elsősorban francia művészek) és az orgona improvizációban, végez közel 40 éve szakértői munkát az orgonaépítés területén. Kopeczky Alajos orgonaművész, a Hámán Kató úti templom kántor-karnagya pedig már több mint 60 éve áll az egyházi zene szolgálatában, tanítja a leendő kántorokat, karnagyokat. A Szent István bazilika egykori orgonistája, Pécsi Sebestyén orgonaművész, mint zeneakadémiai tanár tanított sokakat a hangszer művészi kezelésére, utóda a

Bazilikában 1963-tól Fehér László, illetve Koloss István lett. A Belvárosi Főplébánia kórusán Berg működik (1959 óta), sajnos nagyon rossz állapotban lévő hangszeren. A budavári Nagyboldogasszony-templomban 1957-ig Várhelyi Antal orgonaművész, másodkarnagy volt az orgonista és kántor, majd dr. Göblyös Péter orgonált (1966-ig), őt Sály László, Kistétényi Melinda, Lantos István, Ács József, majd 1976-tól a templom jelenlegi orgonaművésze, Hock Bertalan követte. Margittay Sándor, a budai ciszter templom és a Városmajori Plébánia orgonistája, számos emlékezetes egyházi orgonahangverseny kitűnő szólistája súlyos betegsége miatt már több éve nem játszhat hangszerén. Vácott Pikéthy Tibor zeneszerző, orgonaművész az ötvenes évek közepéig tevékenykedett. Székesfehérváron Kerecsényi László, majd Hellenbach Dénes lett a székesegyház orgonistája. Szegeden a külföldre távozott Antos Kálmán helyére Király-König Péter zeneszerző és Csornák Elemér karnagy lépett. Győrött Halmos László zeneszerző, karnagy orgonált a székesegyházban. A pécsi Székesegyház orgonista teendőit immár negyven éve Halász Béla egyházkarnagy, orgonaművész látja el. Egerben Szalay Lajos, dr. Kiss Kálmán és Simon Sándor tevékenykedett. Szalay Lajos nyugdíjazása után 1955–1968-ig a Budapesti Terézvárosi templom orgonistája lett. Pesten a Lehel téri templomban Fáik Zsigmond, a Szervitáknál Somorjai Ferenc működött hosszabb időn át. Pannonhalmán az apátsági templomban dr. Szigeti Kilián után Áment Lukács karnagy, orgonaművész bencés atya orgonál. Győrött a bencés templomban Jáki Teodóz OSB, a székesegyházban pedig Maitz Imre karkáplán játszik. Esztergomban Baróti István orgonaművész, az orgona újjáépítésének irányítója működik, emellett részt vállal a Budapest II. kerületi Zeneiskola orgonaszakának munkájában is. Ugyanitt tanít Kárpáti József orgonaművész, a Bosnyák téri templom egykori orgonista karnagya is. E templomban jelenleg dr. Dudits Pál látja el az orgonista teendőket. Kalocsán Leányfalusi Vilmos egyházkarnagy orgonaművész, a székesegyház káplánja tevékenykedik, aki római egyházzenei tanulmányai után Franciaországban Pierre Cochereau-nál tökéletesítette orgonajátékát. Az ifjabb orgonista nemzedékből Hajdók Judit és Sirák Péter a pesti ferenceseknél, Miskolczi Katalin a Kis Szent Teréz templomban, Solymosi Ferenc pedig Zugligetben működik. Orgonáink állapotáról a Cecília Egyesület kezdeményezésére 1960-ban országos felmérés készült, a beérkezett válaszokat azonban a válaszadók többségének hozzá nem értése miatt csak fenntartással lehetett kezelni. Jelenleg négy fiatal szakember kezdeményezésére (Baróti István, dr. Dudits Pál, Sirák Péter és Solymosi Ferenc) a Soros-alapítvány anyagi támogatásával az MTA Zenetudományi Intézete és az Országos Műemléki Felügyelőség irányításával folyik az ország hangszerállományának feltérképezése, értékük, állapotuk pontos felmérése.

Egyházzenei művek, kiadványok. Egy-egy közösség zenekultúrájának értékeiről, igényeiről az általa vagy támogatásával előadott, életben tartott zeneművek mellett – különösen az utóbbi évszázadokban – az írásban, nyomtatásban fennmaradt, terjesztett művek adhatnak tájékoztatást. Az egyházi zene hazai területeinek szűkre szabott áttekintése végén megpróbáljuk számba venni az elmúlt 40 év zenei termését, elsősorban a kiadott művek alapján.

A Magyar Kórus Kiadó Vállalat, melyet Bárdos Lajos és Kertész Gyula alapított 1931-ben, meghatározó szerepet játszott mind az egyházi, mind a világi zene életében egészen megszűnéséig, 1950-ig. Azonos nevű folyóirata, a Magyar Kórus, mely a Cecília Egyesület hivatalos orgánuma volt, korának elismerten legjobban szerkesztett, legszínvonalasabb zenei szaklapjának számított. Összesen 79, kottamelléklettel ellátott száma jelent meg, terjedelme 16 és 32 oldal között változott; tanulmányokat, írásokat közölt az egyházi zene minden területéről, híreket adott az országban és külföldön folyó munkáról, zenei mellékletekkel segítette az igényesebb zeneművészet szélesebb körű elterjedését. A kiadóvállalat mintegy 10 000 zeneművet, tanulmányt, könyvet jelentetett meg Bartók, Kodály és tanítványaik széles körétől, régebbi korok egyházzenei kincseiből. Az 1945 és 1950 között folytatott kiadói tevékenység a korábban megjelent több ezer mű újrányomása mellett igen sok új megjelenést is eredményezett, melyekből a fontosabbakat itt felsoroljuk:

1945 *Circumdederunt me*, temetési szertartásfüzet; Bárdos Lajos *Missa III.*; P. Szedő Dénes OFM *Királyocskám* (vallásos gyermekversek).

1946 Kézdivásárhelyi betlehemes játék. Szabolcsi Bence: *Régi muzsika kertje*. P. Szedő Dénes OFM: *Kirije-kirije* (gyermek énekek).

1947 Magyar passiók; Werner Alajos: *Éneklő élet*; Antonio Lotti: *Dór mise*; Halmos László: *h-moll mise, Karácsonyi mise*; Gárdonyi Zoltán: *Tanulmányok harmóniumra, Nyolc orgonadarab*; Pikéthy Tibor: *Tu es Petrus*; Bertalotti: *Solfeggiok* (Forrai Miklós kiadása); Szabolcsi Bence: *A magyar zene története*; Péczely Attila: *Dunántúli daloskönyv*.

1948 Harmat – Werner: *Cantus Cantorum* szertartáskönyv I. kötet. Hozsanna énekeskönyv első kiadása. Palestrina: *Missa Lauda Sion*. Harmat Artúr: *Palestrina Lauda Sion miséje* – tanulmány; Pikéthy Tibor: *Missa pro pace*; Járdányi Pál: *Missa brevis*; Halmos László: *Győri mise, Missa polyphonica*; Szigeti Kilián: *Jubilate* – a gregorián ének kézikönyve; Harmat Artúr: *Ellenponttan I. – bevezető a Palestrina stílusba*; Zalánfy Aladár: *Az orgonajáték művészete – Orgonaiskola I-II.*; Geyer József: *Kis orgonakalauz*; Volly István: *101 Mária ének*; Bartók Béla válogatott zenei *írásai*; Bartha Dénes: A

zenetörténet antológiája I. kötet; Rajeczky Benjámín: *Kis zenetörténet I.*; Szabolcsi Bence: *A magyar zenetörténet kézikönyve*.

1949 Kodály: *Csendes mise orgonára, Szent Ágnes ünnepére, Adventi ének*; Pikéthy Tibor: *Orgonamuzsika I.*; J. S. Bach: *Manual-korálelőjátékok* (Zalánfy Aladár kiadása); Gárdonyi Zoltán: *A zenei formák világa*; Gát József: *Kottaolvasás*.

1950 Az alábbi közlemény a Magyar Kórus folyóirat utolsó, 1950. márciusi számában jelent meg:

A Magyar Kórus vezetősége 1950. február 10-én beadvánnyal fordult a Népművelési Minisztériumhoz, melyben bejelentette, hogy a jövőben tisztán egyházzenei művek kiadásával óhajt foglalkozni. Ennek megvilágítására megemlítette a következőket:

a) a MK 1931-ben azzal a céllal alakult meg, hogy az addig elhanyagolt magyar egyházi zene fölemelésén buzgólkodjon;

b) ezirányú tevékenységét később kiterjesztette az iskolai és világi karének területére is, mert a legtöbb helyen a kántortanító volt az egyetlen tényező a világi zene művelésére is, és mert a népi alapon álló, haladó magyar zene akkoriban más kiadóra nem talált;

c) a MK vetése az utóbbi időben már beérett annyira, hogy a karének fontossága, valamint a népi étlapon álló, haladó magyar zene társadalomformáló jelentősége átment a köztudatba, és így a hatóságok, valamint más szervek ma már kellő módon ellátják a világi zeneműkiadást. Nincs szükség tehát továbbra a MK népdal- és más világi zeneműkiadói munkájára;

d) ezzel szemben az egyházi zene, amely pedig a templomok mindennapos gyakorlatában a legszélesebb rétegek állandó és ingyenes zenei nevelését szolgálja, más kiadóra nem számíthat, mint arra a MK-ra, amelyik két évtized alatt szinte a semmiből emelte fel *musica sacránkat* hazai és nemzetközi viszonylatban egyaránt jelentős magaslatra.

A Magyar Kórus megszűnése után az egyházzenei művek kiadását a Szent István Társulat, az Apostoli Szentszék Könyvkiadója vállalta. Elsősorban arra törekedett, hogy a liturgia végzéséhez elengedhetetlenül szükséges kiadványokat gondozza. Így a hatvanas évek elejétől folyamatosan közreadja a *Hozsanna* énekeskönyvet (1985-ig több mint félmillió példányszámban), kiadja a SZVU! orgonakönyvet (1952-ben, 1975-ben, 1983-ban és 1986-ban), megjelenteti a *Cantus Cantorumot* (1957–58), a *Collectio Rituumot* (1962), közreadja több szerző magyar ordináriumát: Kodály Zoltán *Magyar miséjét* (1966, 67, 72, 86),

Halmos László *Győri miséjét* (1967, 1972), Lisznyai Szabó Gábor *Boldogasszony miséjét* (1968, 76), Hergenröder Miklós *Pécsi miséjét és Gyázmiséjét* (1969, 1979), Szigeti Kilián *Missa Hungaricáját* (1969, 72, 77), Werner Alajos *Mercedes miséjét* (1970, 1971, 1976), Ottó Ferenc *II. Magyar miséjét* (1971). 1979–80-ban *Misepartitúrák* címmel Hergenröder Miklós két miséje, Kodály és Werner ordináriuma és a *VIII. gregorián mise (De Angelis)* jelenik meg egy kötetben. (A *De Angelis mise* különálló füzetben és a latin énekes szentmise feleleteivel már korábban, 1973-ban is megjelent Bárdos Lajos gondozásában.) 1972-ben (majd 74-ben és 80-ban is) kiadásra került a négy gregorián passió Werner Alajos közreműködésével, ehhez Harmat és Werner turbái 1974-ben és 1977-ben jelennek meg. A *Hozsanna* 400-as énekeihez (olvasmányközi énekek időszaki formái) Bárdos Lajos és Werner Alajos készített kíséretet, mely *Responsale* címmel 1973-ban került kiadásra. A *Temetési Szertartáskönyv* 1978-ban került ki a nyomdából, további kiadásai 1979-ből és 82-ből valók. 1985 decemberében vehettük kézbe az új egyházi népénektárat, az Éneklő Egyházat. A liturgikus kiadványok mellett csak minimális lehetőség maradt énekkari művek közreadására. A Magyar Kórus-repertoár néhány bevált darabja jelent meg Bárdos Lajos közreadásában a *Motetta-ív c. gyűjteményben* (1966, 1971, 1974, 1986.). Kodály Zoltán: *Sík Sándor Te Deuma c. kórusa* 1965-ben került az énekesek kezébe, majd néhány egyszerűbb egyházi kórusműve *Kilenc ének* címmel (ugyancsak Bárdos Lajos gondozásában) 1968-ban került ki a nyomdából. (Később ezek a Kodály darabok a *Motetta-ívbe* kerülnek.) Tóth József: *Énekeljetelek* című füzetét (népének feldolgozások) 1972-ben vehettük kézbe, 1977-ben pedig a *Kórusok könyve c. kötetet* (Kósa Ferenc szerkesztésében), melyben 66 régebbi és 77 darab 20. századi a cappella kompozíció került kiadásra, nagyjából a régebbi Magyar Kórus repertoárból. Az 1986-os Liszt évre ismét Bárdos Lajos adott közre egy csokorra való könnyebb Liszt-kórust. A kántorképző tanfolyamok részére jelent meg 1968-ban és 70-ben a *Canticum novum c. gyűjtemény* (Tegzes György munkája), mely néhány többszólamú tételt is tartalmaz. Sillye Jenő és Kovács Gábor dalainak gyűjteménye (*Napfénydal*) 1981-ben került ki a nyomdából. A zenei kiadványokhoz sorolhatjuk még Domokos Pál Péter „... édes Hazámnak akartam szolgálni...” c. munkáját (Kájoni János *Cantionale Catholicumjának* dallammal ellátott kiadása 1979-ből), és Volly István *Karácsonyi és Mária énekek c. gyűjteményét* 1982-ből.

A Cecília Társulat megbízásából az Ecclesia Szövetkezet is vállalta egyházi kórusművek kiadását: a Társulat költségén Bárdos Lajos *Hat ének* és *Hét ének c. füzetét* adta ki (1974-ben, illetve 1979-ben), és Harmat Artúr *Kilenc ének-ét*

készítette el 1985-ben. Az Ecclesia Szövetkezet vette át és forgalmazta a Magyar Kórus raktáron maradt anyagát is.

A Zeneműkiadó Vállalat, amely 1959 húsvétjára a Cecília Társulat által külföldről beszerzett papíron kinyomatta a Hozsanna énekeskönyvet, a SZVU! Orgonakönyvet és a Motetta-ívet, az utóbbi években közérdeklődésre számot tartó egyházzenei művek kiadására is vállalkozik (Machaut, Ockeghem, Josquin, Obrecht, Palestrina stb. miséi, motettái, Caldara, Lotti, Pergolesi, Haydn és mások oratórikus darabjai, Liszt összes orgonaművei, oratóriumai, miséi, Kodály kórusai, Bárdos öt latin-nyelvű motettája, Pikéthy Tibor orgonadarabjai, a magyar középkor szekvenciái és himnuszai, *Magyar gregorianum* c. gyűjtemény stb.).

Külföldön jelent meg Bárdos Lajos, Halmos László, Koloss István néhány műve. Halmos László egyházzenei kompozícióit egykori tanítványa, Zsongor Kálmán gyűjteményes kiadásban adja közre. Kerekes Károly Népdalzsoltárok c. munkája (1982) és Maklári Lajos gyűjteménye, a Daloljunk az Úrnak! (1976) jelent meg.

Az elmúlt 40 év egyházi zeneszerzői termésének nagyobb része azonban még mindig *kiadóra vár*. Bárdos Lajos, Dobos Kálmán, Farkas Ferenc, Koloss István, Szőnyi Erzsébet ordináriumi; Büky Géza, Dobos Kálmán, Deák Bárdos György, Halmos László, Koloss István, Lisznyai Szabó Gábor, Sári László, Sály József, Ottó Ferenc, Szőnyi Erzsébet és mások latin és magyar nyelvű többszólamú miséi, kórusai, Deák Bárdos György, Lisznyai Szabó Gábor proprium tételei, Bárdos Lajos újabb motettái, Kósa György zenekari miséje, kantátái, kórusai, Koloss István egyházzenei munkái, Werner *Te Deuma*, *Magnificatja*, *Szent Márton kantátája* stb. Mindezek hiánya nemcsak az objektív értékelést akadályozza, hanem gátolja a továbblépést is, és kórusaink nagy részét a 20. századi magyar egyházzene tekintetében egy szűk, régebbi repertoár ismétlésére kényszeríti. Pedig az új kompozíciók száma, ha mögötte is marad a megelőző korszak bőséges termésének, még mindig jóval több annál, amennyit

az egyházi zene és az egyházzenei pálya háttérbe szorulása nyomán várhatnánk – és amennyi időről időre egy-egy énekkar előadásában hallható –, minőségben pedig állja az összehasonlítást más országok egyházzenei termésével.

Egyházi muzsikusaink is keresik a maguk területén a választ, miként felelhet meg az Egyház küldetésének a megváltozott szellemi, kulturális, társadalmi helyzetben. A múlt értékeinek, a jelen és a jövő követelményeinek, lehetőségeinek kettős vonzásában nem könnyű a helyes egyensúlyt megvalósítani, a megfelelő zenei eszközökkel hozzájárulni ahhoz, hogy a „hívek életükkel megmutassák és kézzelfoghatóvá tegyék Krisztus misztériumát és az igaz Egyház valódi mivoltát.”¹¹

---

¹¹ Idézet a Liturgikus Konstitúció bevezetéséből